1065

PULPETIN TAKAAA

Yläasteen seksuaalikasvatus 9-luokkalaisten näkökulmasta

Susanna Saari

Terveyskasvatuksen
laudatur - tutkielma
Kevät 1998
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Susanna Saari. Pulpetin takaa. Yläasteen seksuaalikasvatus 9-luokkalaisten näkökulmasta. Terveyskasvatuksen laudatur - tutkielma, 1998. 46 s.

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella koulun seksuaalikasvatusta yläasteen yhdeksännen luokan oppilaiden näkökulmasta. Tutkimus on laadullista tutkimusta ja se toteutettiin ryhmähaastatteluin. Suunnittelu ja toteus tapahtui yhteistyössä terveystieteenlaitoksen tutkija Riikka Pötsösen kanssa. Haastatteluihin osallistui yhteensä 28 tyttöä ja 26 poikaa neljästä eri koulusta eri puolilta Suomea. Osa haastatteluaineistosta on Riikka Pötsösen väitöskirjan aineistoa.

Tutkimuksesta kävi ilmi, että oppilaiden mielestä koulun seksuaalikasvatus aloitetaan useimmiten liian myöhään, pääosin vasta yhdeksännellä luokalla. Etenkin tytöt toivoivat seksuaaliopetusta aikaisemmin, viimeistään jo seitsemännellä luokalla. Myös opetuksen määrää oppilaat pitivät liian vähäisenä. Oppilaat kokivat, että aiheet käydään liian nopeasti läpi, vain pintaa raapaisten, eikä niihin ehditä paneutua kunnolla.

Oppilaat toivoivat enemmän toiminnallisia opetustapoja pelkän opettajan luennoimisen ja keskusteluyritysten sijaan. Sekä tytöt että pojat olivat yhtä mieltä siitä, että opetuksen tulisi tapahtua sekaryhmissä, jotta molempien sukupuolten näkökulmat tulisivat esiin.

Oppilaat olivat saaneet vielä vanhan opetussuunnitelman mukaisesti seksuaaliopetusta, mutta olivat jonkin verran tietoisia tuntimäärien vähentymisestä ja terveyskasvatuksen pois jäämisestä. Eräs tyttöryhmä ehdottikin, että perustettaisiin seksuaalikasvatuksen kurssi joka olisi kaikille pakollinen ja opetus tapahtuisi sekaryhmissä.

Seksuaalikasvatus luokin nyt kouluille haasteita. Terveyskasvatuksen muututtua läpäisyaineeksi tulisi myös seksuaalikasvatus integroida muihin oppiaineisiin. Tutkimus tuo esiin oppilaiden näkökulmia ja toiveita seksuaalikasvatuksen toteutumisesta, jotka opettajienkin on syytä ottaa huomioon rakentaessaan uutta opetussuunnitelmaa.

Avainsanat: nuoruusikä, seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, peruskoulun yläaste

SISÄLTÖ

JOHDANTO 4

2 NUOREN SEKSUAALISEN KEHITTYMISEN OSATEKIJÖITÄ 6
2.1 Biologinen kypsyminen 6
2.2 Biologisen ja sosiaalisen kehityksen yhteinen polku 6
2.2.1 Nuorten seurustelu 6
2.2.2 Nuorten seksuaalikokemukset 7

3 SEKSUAALISUUTEEN SOSIAALISTUMINEN 8

4 KOULUN SEKSUAALIKASVATUS OPPILAIDEN NÄKÖKULMASTA 9
4.1 Seksuaalikasvatuksen lähtökohdat 9
4.2 Oppilaiden toiveita seksuaaliopetuksen sisältöön 9
4.3 Oppilaiden kokemuksia ja toiveita koulun seksuaaliopetuksesta . 10

5 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS 12

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET 14

7 TUTKIMUSMENETELMÄT 15
7.1 Laadullinen tutkimus 15
7.2 Haastattelun yleispiirteitä 16
7.3 Haastattelutapahtuma 16
7.4 Ryhmähaastattelu 17
7.5 Ryhmän rakenne ja osallistujien rekrytointi 18
7.6 Tutkijan asema ja merkitys ryhmähaastattelussa 19
7.7 Tämän tutkimuksen kulku ja analyysi 19

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS 22
8.1 Ryhmähaastattelun luotettavuus 22
8.2 Tämän tutkimuksen luotettavuus 23

9 TULOKSET 24
9.1 "Ett onhan ysi liian myöhään, ehdottomasti" 24
9.2 "No kuukautisista ja taudeista kaikkein eniten puhutaan" 24
9.2.1 "Moni luulee, ett se voi tarttuu kun koskettaa" ... 25
9.2.2 "Vois käsitellä silleen syvemmin 28
9.3 "Opettaja kertoo tuolla eessä ja me ollaan hiljaa siellä" 29
9.4 "Siis niinkun vieraita tunneilla enemmän" 30
9.5 "Paljon parempi, ett on tytöt ja pojat yhessä" 31
9.6 "Mun mielestä open tulis olla..." 32
9.7 "Kai se koulu tärkee on" 33

10 POHDINTA 34
10.1 Tutkimusmenetelmät 34
10.2 Seksuaaliopetuksen ajoitus 35
10.3 Seksuaaliopetuksen sisältö 35
10.4 Seksuaaliopetusmenetelmät ja -ryhmät 36
10.5 Seksuaaliopetuksen tarjoajat 37
10.6 Uuden opetussuunnitelman tuomat vaatimukset 38
10.7 Jatkotutkimusmahdollisuuksia 39

LÄHTEET 40

LIITTEET

JOHDANTO

Nuorten itsenäistyminen, seurustelu- ja seksuaalisuhteet ovat aikaistuneet, joka asettaa tiettyjä vaatimuksia niin kodin kuin myös koulunkin seksuaalikasvatukselle. Useimmissa tapauksissa kodit siirtävät vastuun koululle, joka jättääkin sen nuorten omille harteille. Nyt olisikin aika pohtia uudelleen seksuaalisuuden merkitystä nuorten kehitykselle ja koulun asemaa nuorten elämässä.

Ennen peruskoulun opetussuunnitelman (1994) muutosta koulun seksuaalikasvatus kuului pakollisen terveyskasvatuksen ja joko pakollisen tai vapaavalintaisen perhekasvatuksen piiriin. Uuden opetussuunnitelman myötä liikunnan ja kotitalouden tuntimäärän vähentyessä terveys- ja perhekasvatuksen tunnit ovat supistuneet, poistuneet kokonaan tai muuttuneet vapaavalintaisiksi kursseiksi. Terveyskasvatus muuttui läpäisyaineeksi. Uuden koulukohtaisen opetussuunnitelman myötä terveys- ja perhekasvatuksen ja näiden myötä seksuaalikasvatuksen toteutuminen on koulun itsenäisen päätäntävallan alainen. Tällä hetkellä seksuaalikasvatuksen asema on kouluyhteisössä määrittelemätön ja epävakaa.

Koulun biologiassa toki käsitellään ihmisen sukupuolista rakennetta, lisääntymistä, kasvua ja kehitystä, mutta mistä nuori ammentaa tietonsa seksuaalisuuteen ja sen psyykkiseen puoleen liittyvistä asioista? Terveyskasvatuksen ja sitä myötä seksuaalikasvatuksen muututtua läpäisyaineeksi tulisi oppiaineiden väliseen integrointiin ja opettajien väliseen yhteistyöhön keskittyä entistä enemmän ja siihen, miten oppilaat itse kokevat seksuaalikasvatuksen. Kohtaako tarjonta vastaanottajat?

Seksuaalikasvatuksen yhteydessä käytetty lähikäsitteistö ja terminologia on moninaista. Käsitteiden alku- ja loppuosia on vaihdeltu ajan ja käsittelijän mukaan. Käytössä olevia käsitteitä on mm: seksuaalikasvatus, sukupuolikasvatus, sukupuoliopetus, ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus ja -opetus, vain muutamia mainitakseni. Tässä tutkimuksessa käytän Nummelinin (1997, 36-40) mukaan seksuaalikasvatusta yläkäsitteenä, joka toteutuu seksuaaliopetuksen, -neuvonnan ja -valistuksen muodoissa (Kuvio 1).

Seksuaaliopetuksella tarkoitetaan koulussa opetussuunnitelman mukaisesti toteutettavaa seksuaalikasvatusta, jolloin kasvattajalla on vastuu seksuaalikasvatuksellisten aiheiden käsittelystä ja käsittelytavasta.

Seksuaalineuvonta perustuu kahdenkeskiseen vuorovaikutukselliseen seksuaalikasvatukseen, jossa paneudutaan nuoren ajankohtaisten, ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvien asioiden ja kysymysten pohtimiseen ja ratkaisuun. Myös nuorisoryhmän seksuaalineuvonta on mahdollista. Tällöin ryhmän tulee olla tarpeiltaan, tiedoiltaan ja vuorovaikutustaidoiltaan homogeeninen. Kouluyhteisössä terveydenhoitaja toimii yleensä seksuaalineuvojana.

Seksuaalivalistus on tavoitteelliseen joukkoviestintään perustuvaa seksuaalikasvatusta. Seksuaalivalistus on yksisuuntaista ja se voidaan toteuttaa esimerkiksi postittamalla tietylle ikäryhmälle seksuaalivalistuslehtisiä joko kotiin tai kouluun.

Seksuaalikasvatus		
Opetus	*Neuvonta*	*Valistus*
* kohteena ryhmä	* kohteena yksilö	* kohteena suuri joukko
* toteutus ryhmäkohtaista opetussuunnitelman mukaista	* toteutus henkilökohtaista vuorovaikutusta yksilöllisistä tarpeista ja lähtökohdista käsin	* toteutus yksisuuntaista tavoitteellista joukko-viestintään perustuvaa

Kuvio 1 Nuoruusikäisten seksuaalikasvatuksen toteutusmuodot (Nummelin 1997, 38)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa koulujen seksuaalikasvatusta yhdeksännen luokan oppilaiden näkökulmasta. Teoriaosa koostuu osittain liikuntakasvatuksen pro gradu - tutkielmani teoriaosasta. Lisäulottuvuutta tuo pohdintaosuudessa vertailu opettajien ja terveydenhoitajien vastaaviin haastatteluihin, jotka ovat liikuntakasvatuksen pro gradu - tutkielmani aineisto.

Tutkimus on toteutettu yhteistyössä Jyväskylän yliopiston terveystieteenlaitoksen tutkija Riikka Pötsösen kanssa. Osa tämän tutkimuksen aineistoa on hänen väitöskirjansa aineistoa. Tutkimus perustuu tekemäämme ryhmähaastattelututkimukseen, jonka kohteena olivat neljän koulun yläasteen yhdeksännen luokan oppilaat.

2 NUOREN SEKSUAALISEN KEHITTYMISEN OSATEKIJÖITÄ

2.1 Biologinen kypsyminen

Ihmisen kehittyessä lapsesta aikuiseksi muutokset biologiassa, psyykkisessä rakenteessa ja sosiaalisissa suhteissa tapahtuvat nopeasti. Puberteetin ruumiilliset muutokset ajoittuvat tavallisesti 10-18 ikävuosien välille. (Rimpelä & Rimpelä 1983, 23.)

Tyttöjen kasvunpyrähdyksen aikana ja varsinkin sen jälkeen ruumiin ulkoiset muodot kehittyvät, rinnat kasvavat ja lantion seutu pyöristyy. Kuukautiset alkavat noin 12-13 vuoden iässä. Pojilla murrosiän ensimmäiset muutokset tapahtuvat 10-14 vuotiaana. (Pylkkänen ym. 1981, 48; Pötsönen 1995,19.) WHO:n Koululaistutkimuksen mukaan vuonna 1994 pojat ilmoittivat kokeneensa ensimmäiset siemensyöksynsä 13-15 vuotiaina (Pötsönen 1995, 20).

Puberteetin viivästymisestä voi olla haittaa niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin ja normaalikin myöhäinen kypsyminen voi aiheuttaa etenkin pojalle ongelmia. (Käär 1989; Pötsönen 1995, 20.) Eräs tähän vaikuttava seikka voi murrosiässä olla tarve kokea itsensä samanlaiseksi kavereiden kanssa (Pötsönen 1995, 20.)

2.2 Biologisen ja sosiaalisen kehityksen yhteinen polku

Biologinen kypsyminen on yhteydessä seksuaaliseen käyttäytymiseen (Pötsönen 1993, 61). Biologista kehitystä on miltei mahdotonta erottaa nuoren sosiaalisesta kehityksestä, koska ne tukevat vahvasti toisiaan. Kun nuoren biologinen ruumis kypsyy aikuisen rooliin, muuttuu myös hänen tulkinta omasta seksuaalisuudestaan ja hänen motivoitumisensa seksuaaliseen käyttäytymiseen lisääntyy. Nuoren minäkäsitys saa uuden käsitteen. (Kontula 1991a, 42-43).

2.2.1 Nuorten seurustelu

Nuorten sosiaalinen tilanne muuttuu ratkaisevasti silloin kun he aloittavat seurustelun ja tulkitsevat tunteensa toista osapuolta kohtaan rakkaudeksi. Aluksi ihastuminen ja rakastuminen ovat kuitenkin kaksi toisiaan hyvin lähellä olevaa käsitettä. Nuorille seurustelu merkitsee tilaisuutta tutustua toiseen sukupuoleen ja saada itsestään palautetta. (Kontula 1991a, 85.) Käsitys vakituisesta seurustelusta muuttuu iän ja kokemusten myötä. Vanhemmissa ikäryhmissä seurusteluaika yleensä pitenee ja seurustelu saa seksuaalisemman

sävyn. (Kontula 1991a, 85; Pötsönen 1995, 21.) Ensimmäiset suudelmat ja hyväilyt ovat nuorille yhtä merkittävä emotionaalinen kokemus kuin myöhemmin koettava ensimmäinen yhdyntä (Kontula 1991a, 85).

Vuonna 1994 tehdyn WHO-koululaistutkimuksen mukaan kolmasosa 13-vuotiaista ja yli puolet 15-vuotiaista on joskus seurustellut. Jotkut olivat kuitenkin epävarmoja seurustelun tunnusmerkeistä, eivätkä tienneet olivatko joskus seurustelleet. Sukupuolten välillä ei ollut juuri eroja 13-vuotiailla, mutta 15-vuotiaista tytöistä (28%) seurusteli huomattavasti useampi kuin saman ikäisistä pojista (19%). (Pötsönen 1993, 49.)

2.2.2 Nuorten seksuaalikokemukset

Nuorten sukupuolinen mielenkiinto voimistuu eripituisten seurustelusuhteiden, suudelmien ja hyväilyjen myötä. Tällaiset kokemukset ovat jo 13-vuotiailla suhteellisen yleisiä. (Kontula & Meriläinen 1988, 92.) Suudelmat, hyväilyt ja itsetyydytys ovat seksuaalisesti aktiivin roolin harjoittelua (Kontula 1991a, 89).

Seurusteluun ja yleensä sukupuoliasioihin liittyvät intiimit asiat kuten petting (hyväily vaatteiden alta) ovat osana edellisten lisäksi seksuaalisen kehityksen ja kypsymisen prosessissa kohti intiimimpää kanssakäymistä ja ensimmäistä yhdyntää. (Kontula & Meriläinen 1988, 92.)

Monille nuorille ensimmäinen yhdyntä merkitsee symbolia aikuistumisesta, jonka jälkeen lapsuuden koetaan jäävän taakse (Kontula 1993, 95). Pojat kokevat sen miehisyyden osoituksena, jolla haetaan tunnustusta oman miehuuden kehittymiselle (Pötsönen 1995, 23). Tytöt puolestaan haluaisivat kokea ensimmäisen yhdyntänsä osana pitempiaikaista seurustelusuhdetta, johon liittyy rakkautta ja turvallisuuden tunnetta (Hukkila 1992, 60).

Vuonna 1994 tehdyn WHO-koululaistutkimuksen mukaan noin neljännes 15-vuotiaista oli kokenut ensimmäisen yhdyntänsä. 13-vuotiaiden seksuaalikokemukset perustuivat lähinnä läheisyyteen ja halauksiin, alle puolet olivat suudelleet ja vain 6% heistä oli ollut yhdynnässä. (Pötsönen 1995, 23.) Dunnen ym. (1994) mukaan 10 % 13-vuotiaista ja 24 % 15-vuotiaista oli ollut yhdynnässä. Kuitenkin jo enemmistö seurustelevista 13-vuotiaista haluaa yhdyntöjä ja 15-vuotiailla yhdynnät sisältyivät seurusteluun merkittävissä määrin (Kontulan 1991a, 91).

3 SEKSUAALISUUTEEN SOSIAALISTUMINEN

Biologiseen sukupuoleen ei voi vaikuttaa, muuta sosiaalinen sukupuoli on oppimisen tulos (Pötsönen 1995, 16). Siihen ei synnytä valmiina vaan tytöt ja pojat kasvavat sukupuoleensa kehitysympäristössään (Huopanen 1992, 37). Jatkuvasti yhteiskunta, vanhemmat ja ikätoverit antavat suoria ja epäsuoria viestejä ja asettavat normeja miten tulisi oman sukupuolen edustajana käyttäytyä. Seksuaalinen sosialisaatio on ympäröivälle yhteiskunnalle tyypillisten seksuaalisten tunteiden, halujen, roolien ja käyttäytymisen oppimista ja omaksumista. (Pötsönen 1995, 16.) Kulttuuri sisältää ajatuksia, arvoja, asenteita ja uskomuksia sosiaalisesti sopivasta seksistä. Seksuaalisuus heijastaa siihen kohdistuvia sosiaalisia odotuksia. Nuoren on itsenäistyttävä, löydettävä oma identiteettinsä ja mukautettava yhteiskunnan seksuaaliselle aktiivisuudelle varatut kehykset omiinsa. (Kontula 1991a, 34-35.)

4 KOULUN SEKSUAALIKASVATUS OPPILAIDEN NÄKÖKULMASTA

4.1 Seksuaalikasvatuksen lähtökohdat

Seksuaalisuus asuu meissä jokaisessa koko elämämme ajan. Se ei ole asia, joka puhkeaa murrosiän myötä ja haihtuu vanhuusiässä. Seksuaalikasvatus tulisinkin aloittaa jo hyvissä ajoin ennen seksuaalikokemuksia, jotta nuoret pystyisivät käsittelemään niihin liittyviä iloisia ja ongelmallisia asioita. Ala-asteella aloitettu seksuaalikasvatus vaikuttaa lapsen seksuaaliasenteisiin, joita on myöhemmin vaikeampi muuttaa. Ajoissa saatu asiallinen tieto ehkäisee seksuaalisuuteen liittyvien pelkojen muodostumista ja muuttaa asenteita myönteisempään suuntaan. Opetus on hyvä toteuttaa sekaryhmissä, joka valmentaa keskusteluun toisen sukupuolen kanssa seksuaalisuuteen liittyvistä asoista. Keskustelujen myötä myös molemminpuolinen kunnioitus lisääntyy. (Nykänen & Honkanen 1998, 59.)

Nykäsen (1996, 20) mukaan ala-astelaisten vanhemmat pitivät sopivana ikänä seksuaaliopetuksen aloittamiselle 10-11 vuoden ikää. Vanhemmat kokivat ala-asteen seksuaaliopetuksen tärkeänä ja olivat yhtä mieltä siitä, että parempi antaa opetusta mieluummin liian aikaisin kuin liian myöhään, jolloin asiat tuntuvat oppilaiden mielestä naurettavilta. Suurinosa (85%) vanhemmista oli kodin ja koulun yhteistyön kannalla. Vain 15% olisi jättänyt vastuun yksin koululle. Vanhemmat toivoivat asian tiimoilta vanhempainiltoja ja luentoja lapsen seksuaalisesta kehittymisestä. Se osoittaakin myönteistä suhtautumista lapsen kehitystä ja omaa ehkä riittämätöntä tietämystä kohtaan. (Nykänen 41996, 19-20, 68.)

Opettajien mielestä seksuaalikasvatuksen ensisijainen vastuu kuuluu kodille, mutta koululla on myös olennaisen tärkeä rooli nuoren seksuaalikasvatuksessa. Myös opettajien mielestä vanhempien kanssa tulisi keskustella nuoren seksuaalisesta kehityksestä ja näin antaa heille valmiuksia keskustella lastensa kanssa ehkä vaikeiltakin tuntuvista asioista. (Saari 1998, 53.)

4.2 Oppilaiden toiveita seksuaaliopetuksen sisältöön

Ala-asteen oppilaiden mielestä on tärkeää, että seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhutaan jo ala-asteella. Suurinosa kuudesluokkalaisista oli sitä mieltä, että seksuaaliopetus tulisi aloittaa 5-6-luokilla. Tällöin olisi hyvä puhua esimerkiksi tykkäämisestä, toisesta sukupuolesta ja vauvan syntymästä. Rakkaus voi syttyä 4-luokalla tai aiemminkin. Yksityiskohtaisemmat

tiedot mm. yhdynnästä olisi hyvä opettaa kuitenkin vasta yläasteella. Opetuksessa onkin tärkeää ottaa huomioon kuhunkin ikävaiheeseen liittyvät tarpeet. (Nykänen 1996, 65-66.)

Yhdeksäs luokkalaisten seksuaaliopetuksen ykköstoiveiksi nousivat ehkäisyn tärkeys ja rakasteluun liittyvät asiat. Muita toiveita olivat sukupuolitaudit, raskaus, synnytys ja abortti. Nuoret arvioivat ikäistensä tarvitsevan eniten tietoa ehkäisyyn liittyvistä asioista mm. jälkiehkäisystä, kondomin käytön tärkeydestä ja siitä, että vastuu ehkäisystä kuuluu molemmille. (Nykänen & Sironen 1996, 38-39; Pötsönen & Välimaa 1995, 42-43.) Pojat halusivat eniten tietoa ja keskustelua yhdynnästä ja ehkäisyn tärkeydestä ja siitä, onko seksi muutakin kuin fyysinen tarve. Tyttöjä kiinnosti keskustelutaidot kumppanin kanssa, ehkäisyn tärkeys, rakastaminen ja rakastelun sekä seksikokemusten merkitys. (Nykänen & Sironen 1996, 45.)

Pullin ja Raukon (1987, 82) mukaan lukion ja ammattikoulun oppilaat halusivat erityisesti tunneilla käsiteltävän ehkäisymenetelmiä, sukupuolitauteja, AIDSia ja sukupuolihygieniaa. Tytöt toivoivat huomattavasti poikia enemmän käsiteltävän myös raskautta, synnytystä ja seksuaalivähemmistöjä. (Pulli & Raukko 1987, 82-84.)

4.3 Oppilaiden kokemuksia ja toiveita koulun seksuaaliopetuksesta

Nykäsen ja Sirosen (1996, 42) mukaan noin puolet yhdeksännen luokan oppilaista kokivat seksuaaliopetuksen olleen täysin tai melko riittävää. Pötsösen ja Välimaan (1995, 33) mukaan yhdeksännen luokan oppilaat kokivat yleisesti ottaen saaneensa koulussa riittävästi tietoa. Toisaalta ilmeni myös, että joissain asioissa on päällekkäisyyttä ja jotkut asiat jäävät liian vähälle huomiolle, mm. sukupuolitaudit ja palvelut (Pötsönen & Välimaa 1995, 41). Tytöt arvioivat tunteja poikia kriittisemmin. Tyttöjen mielestä tunnit olivat tylsempiä, yksipuolisempia ja keskustelu hankalampaa kuin poikien mielestä. Myös ilmapiirin tytöt arvioivat kiusallisemmaksi kuin pojat. (Nykänen & Sironen 1996, 42-43.) Opettajien mukaan tytöt kuitenkin keskustelevat tunneilla vilkkaammin kuin pojat (Saari 1998, 47).

Lukion ja ammattikoulujen oppilaista enemmistö koki seksuaalikasvatuksen tärkeänä ja myönteisenä asiana. Oppilaat arvioivat opettajat asiantunteviksi ja tuntien ilmapiirin hyväksi. Kuitenkin tytöt arvioivat keskustelun tunneilla olevan hankalampaa kuin pojat. (Pulli & Raukko 1987, 86-88.) Vierailevien asiantuntijoiden käyttö opetuksessa on vähäistä. Oppilaat kuitenkin arvostavat vierailijoita heidän asiantuntijuutensa ja tuntemattomuutensa vuoksi ja

toivovatkin lisää vierailuja. Oppilaat kokevat, että keskustelu vierailijoiden kanssa on helpompaa kuin opettajien kanssa. (Bagnall & Lockerbie 1996; Kontula 1997, 37; Mellanby ym. 1996.) Myös opettajat ovat vierailijoiden kannalla. Heidän mielestään uusi kasvo piristäisi ja herättäisi kiinnostusta. (Saari 1998, 46.)

Ala-asteen oppilaat halusivat rehellistä ja asiallista opetusta sekä yhdessä että erikseen tytöille ja pojille. Jotkut toivoivat opetusta pienryhmissä, jotta tieto menisi paremmin perille ja keskustelu olisi helpompaa. Yleisesti ottaen ala-asteen oppilaat tietävät paljon seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Melko paljon he myös luulevat ja olettavat tietävänsä. Osaa oma tietämättömyys ei haittaa, koska he eivät ole vielä kiinnostuneita ja osa kokee tietävänsä kaiken tarpeellisen. Kiinnostusta kuitenkin löytyy, aikuistuminen ja murrosikä tuntuvat hämmentäviltä. (Nykänen 41996, 66-67.)

Yhdeksännen luokan oppilaiden mielestä koulun seksuaaliopetuksen tulisi olla suoraa ja rehellistä ja asioita pitäisi käsitellä syvällisemmin. Oppilaat toivoivat nykyistä enemmän seksuaaliopetusta ja keskustelut oppilaiden mielestä pitäisi aloittaa paljon aikaisemmin kuin vasta yhdeksännellä luokalla. (Nykänen & Sironen 1996, 49-51.) Myös WHO-Koululaistutkimuksen mukaan nuoret haluaisivat seksuaaliopetusta aikaisemmin. (Kannas & Heinonen 1993, 138-139.) Lisäksi muiden tutkimusten (Mellanby, Phelps, Cricton & Tripp 1996; Trippe 1994) mukaan oppilaiden mielestä seksuaaliopetus tulee liian myöhään ja on rajoittunutta ja pinnallista. Oppilaiden mielestä opetus tulisi aloittaa viimeistää 12-13 vuoden iässä. (Mellanby ym. 1996.) Useiden 8-9 luokkien seksuaalikasvatuksesta vastaavien opettajienkin mielestä opetusta tulisi aikaistaa. Opettajat pitivät tuntien määrää ja aikaa paneutua aiheeseen vähäisenä. Opettajat kokivat, etteivät he ehdi käsitellä asioita riittävän perusteellisesti ja joskus aiheen käsittely jää vain pinnan raapaisuksi. (Saari 1998, 40, 43.)

Oppilaat haluavat opetusta sekaryhmissä. (Mellanby ym. 1996.) Kuitenkin tyttöjen mielestä joistain intiimeistä asioista olisi helpompi keskustella tyttöryhmissä. Toisaalta sekä tytöt että pojat kokivat, että keskustelut sekaryhmissä toisivat myös toisen sukupuolen tunteita ja ajatusmaailman näkökulmia asioihin. (Pötsönen & Välimaa 1995, 39.) Opettajien mukaan sekaryhmissä tytöt osallistuvat keskusteluun poikien jäädessä taka-alalle. Useat opettajien mielestä olisikin mielekkäämpää opettaa erikseen tyttö- ja poikaryhmiä. Opettajat kokivat myös suurten ryhmäkokojen hankaloittavan keskustelua. (Saari 1998, 47.)

5 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

Kouluyhteisöä vallitsee kullekin koululle ominainen ilmapiiri, jonka opettajat ja oppilaat yhdessä luovat. Luokan sisäiseen ilmapiiriin vaikuttavat niin ikään oppilaat, mutta opettaja on merkittävässä asemassa hyvän ilmapiirin luomisessa. Etenkin seksuaalikasvatuksen tunneilla opettajan oma asenne ja käsitys seksuaalisuudesta ovat päätekijät ilmapiiriin laadulle. Se, minkälaiset opettajan asenteet ja käsitykset seksuaalisuudesta ovat, vaikuttavat myös osaltaan opettajan motivaatioon opettaa kyseistä aihetta.

Didaktinen lähestymistapa voi vaihdella opettajakeskeisestä oppilaskeskeiseen ja tähän ratkaisevasti vaikuttavat sekä koulun että luokan ilmapiiri ja opettajan motivaatio. Jos luokassa vallitsee hyvä vuorovaikutuksellinen ja avoin ilmapiiri, ovat edellytykset oppilaskeskeisemmälle lähestymistavalle jo valmiit. Oppilaskeskeinen lähestymistapa vaatii myös enemmän opettajan paneutumista ja motivaatiota kuin hyvin perinteinen opettajakeskeinen opetustapa. Oppilaiden kehitystaso, joka ilmenee sekä biologisella että sosiaalisella kypsymisellä, on luonnollisesti merkittävästi vaikuttava tekijä. Peruskoulun opetussuunnitelmassa seksuaalikasvatus on osa opetusta. Kaikki nämä yhdessä vaikuttavat seksuaalikasvatuksen sisällön ja menetelmien kautta siihen, millaisena oppilas seksuaalikasvatuksen kokee. (Kuvio 2)

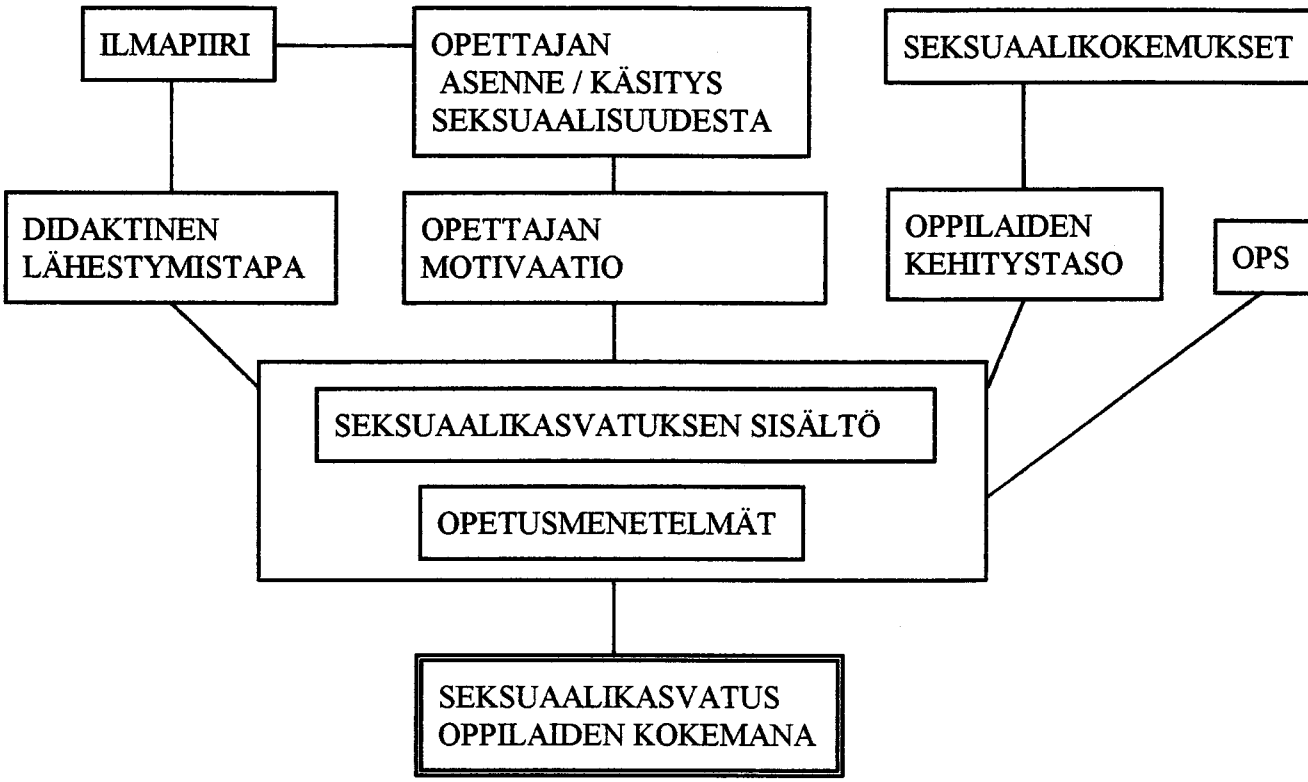

Kuvio 2 Tutkimuksen viitekehys

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää yläasteen seksuaalikasvatuksen toteutumista yhdeksännen luokan oppilaiden näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää miten seksuaaliopetus on oppilaiden mukaan ajoittunut ja mitä aiheita on käsitelty. Lisäksi tarkastellaan oppilaiden mielipiteitä ajoituksesta ja opetuksen määrästä sekä minkälaisin menetelmin ja materiaalein seksuaalikasvatusta on opetettu. Tavoitteena on myös selvittää oppilaiden mielipiteitä opetusryhmästä; haluavatko he seksuaaliopetusta sekaryhmissä vai erikseen tyttö- ja poikaryhmissä.

Lisäksi tavoitteena on selvittää millaisena oppilaat kokevat opettajansa ja millainen heidän mielestään on hyvä seksuaalikasvatuksen opettaja sekä onko koulu paras paikka saada seksuaalikasvatusta.

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen raja on hämärtymässä. Karkeasti jaoteltuna ne voidaan kuitenkin erottaa toisistaan aineiston ja analyysin muodosta. (Eskola & Suoranta 1996, 9.) Tutkimusmenetelmien keskeisiä eroja ovat erilainen tiedonintressi, suhde teoriaan, aineiston valinnan erilainen logiikka, validiteetti- ja reliabiliteettikysymysten ratkaisut sekä tutkimustulosten luonne (Pyörälä 1995, 13). Kvalitatiivista aineistoa voidaan lukea myös numeraalisesti eli kvantitatiivisesti (Eskola & Suoranta 1996, 9). Voidaan erottaa "laadullisen aineiston käsittely" ja "aineiston laadullinen käsittely". Esimerkiksi haastatteluja voidaan käsitellä niin laadullisesti kuin määrällisestikin ja haastatteluin kerättyä aineistoa voidaan analysoida sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. (Eskola & Suoranta 1996, 9.)

Laadulliselle tutkimukselle ominaisia tunnusmerkkejä ovat aineistonkeruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen ja teoreettinen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus, tulosten esitystapa ja tutkijan asema (Eskola & Suoranta 1996, 10, 11).

Laadullisessa tutkimuksessa teoriaa rakennetaan havaintojen pohjalta. Tätä kutsutaan induktioksi. Se on verrattavissa hypoteesin muodostamiseen vasta tutkittavan aineisto pohjalta, jolloin tutkijalla ei ole selviä ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista. Induktiivisessa tutkimuksessa aineistoa käytetään siis teorian muodostamiseen eikä teorioiden ja hypoteesien todentamiseen, kuten deduktiivisessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Lisäksi aineiston pohjalta pyritään muodostamaan merkityksellisiä luokitteluja ja ominaisuuksia, joita tarkastelemalla yritetään löytää yleinen malli tai piirre, joka yhdistää aineiston osia toisiinsa tai joka edustaa mahdollisimman hyvin aineiston yleispiirteitä. (Eskola & Suoranta 1996, 13, 14, 135, 141; Grönfors 1982, 30, 31)

Grönfors (1982, 31, 32) erottaa kolme tasoa, miten pitkälle kerätystä aineistosta voidaan tehdä yleistyksiä. *Kuvailevassa eli deskriptiivisessä* induktiossa keskitytään vain kuvailemaan ilmiöitä ilman että yhteyksiä eri ilmiöiden välillä analysoitaisiin. *Aineistokohtaisissa empiirisissä* yleistyksissä pyritään ilmiöiden kuvausten lisäksi selittämään yhteyksiä eri ilmiöiden välillä, eli vastaamaan "millainen" kysymyksen lisäksi "miksi" kysymykseen. Tällöin tutkijan osuus muodostuu merkittäväksi. Kuitenkaan ei voida olettaa, että empiiriset

yleistykset pätisivät tutkittavan yhteisön ulkopuolella. Yleistyksen kolmas, *teoreettinen taso*, on hypoteesin muodostaminen aineiston pohjalta, jolloin yleistykset laajennetaan empiiriseltä tasolta teoreettiselle tasolle. Tätä voidaan käyttää uuden tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana soveltaen samankaltaisten ryhmien tutkimiseen ja näin myös hypoteesin paikkansa pitävyys voidaan tarkastaa. (Grönfors 1982, 31-33.)

7.2 Haastattelun yleispiirteitä

Eskola ja Suoranta (1996, 65) luokittelevat neljä eri haastattelutyyppiä: Strukturoitu-, puolistrukturoitu-, teema- ja avoinhaastattelu. Teemahaastattelussa aihepiirit, teema-alueet, ovat ennalta määriteltyjä. Teemahaastattelu on luonteeltaan vapaampi kuin kaksi ensin mainittua. Siitä puuttuu tarkat strukturoidut kysymykset, jotka esitetään tietyssä järjestyksessä. Haastattelija vain pitää huolen, että käsiteltävät teema-alueet käydään läpi järjestyksen ja laajuuden vaihdellessa haastateltavien mukaan. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat ja joihin haastateltava saa vastata omin sanoin. (Eskola & Suoranta 1996, 65; Gronfors 1982, 106; Hirsjärvi & Hurme 1985, 36.)

Haastattelu on hyvin yleinen tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelu on vuorovaikutusta, joten monet seikat, niin fyysiset kuin sosiaalisetkin vaikuttavat haastattelutulokseen, puhumattakaan haastattelijan taidoista ja motivaatiotekijöistä. Motivointi alkaakin jo haastattelupyynnöstä ja jatkuu koko haastattelun ajan. Haastateltavan on myös pystyttävä luottamaan haastattelijaan ja oltava tietoinen, että tietoja käsitellään luottamuksellisesti. (Eskola & Suoranta 1996, 64; Hirsjärvi & Hurme 1985, 40.)

Ensikontaktissa on haastateltavalle selvitettävä kuka haastattelun tekee ja miksi sekä miksi juuri hänet on valittu haastateltavaksi. Lisäksi on kerrottava arvioitu haastatteluaika ja tallennustapa, esimerkiksi nauhoitus. Tarvittaessa on myös esitettävä tutkimuksen ohjaajan allekirjoittama lupa. Lisäksi on korostettava haastattelun luottamuksellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Luottamuksellisen ilmapiirin saavuttaminen vaikuttaa hyvin voimakkaasti tulokseen. (Eskola & Suoranta 1996, 71.)

7.3 Haastattelutapahtuma

Haastattelupaikan valintaan vaikuttavat haastattelun ja kohderyhmän luonne. Usein ei ole kuitenkaan mahdollista valita haastattelupaikkaa, vaan haastattelu on suoritettava siinä

tilanteessa, jossa tilaisuus haastatteluun ilmaantuu. (Grönfors 1982, 111.) Oppilaiden haastattelu koulun tiloissa on tavallista. Tällöin oppilaat ovat helposti tavoitettavissa, eikä paikasta toiseen siirtymiseen ja tilojen etsimiseen kulu paljon aikaa. Haastattelupaikka vaikuttaa luonnollisesti haastattelutulokseen, joten haastattelijan on oltava selvillä olosuhteista etukäteen. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 61.)

Ryhmähaastattelussa keskustelua ja vuorovaikutusta tulisi helpottaa asettamalla haastateltavat istumaan niin, että kaikki näkevät toisensa. Etenkin kun haastattelijalla on mahdollisuus katse kontaktiin jokaisen kanssa, motivointi, seuranta ja kontrollointi haastattelun kuluessa helpottuu. Haastateltavien sijoittumisellakin haastattelijaan nähden on merkityksensä. Aremmat osallistujat saavat enemmän rohkaisua katsekontaktista istuessaan haastattelijaa vastapäätä ja dominoivat henkilöt on hyvä sijoittaa haastattelijan viereen. (Brilhart & Galanes 1995, 78; Krueger 1994, 85-86; Pötsönen & Pennanen 1998.)

7.4 Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, johon osallistuu samanaikaisesti useampia haastateltavia ja mahdollisesti myös haastattelijoitakin. Yleensä tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista, jolloin keskustelu on osittain ohjattua ja muistuttaa luonteeltaan teemahaastattelua. (Eskola & Suoranta 1996, 72; Pötsönen & Pennanen 1998.)

Ryhmähaastattelussa Sulkunen (1990, 264, 265) erottaa viisi eri lähestymistapaa tarkoitusperien mukaan. Voidaan keskittyä faktuaaliseen informaatioon, yhteisten normien ja ihanteiden tutkimiseen, ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen ja vallitsevien sosiaalisten suhteiden tai sosiolingvistisestä näkökulmasta kommunikaation tutkimiseen tai tutkitaan tuotettua tekstiä kulttuuri- tai toisin sanoen sosiosemiotiikan näkökulmasta kulttuurituotteena. Keskityttäessä faktuaaliseen informaatioon, ryhmähaastattelu puoltaa paikkaansa. Kun haastateltavia yhdistää ryhmän jäsenyys tai yhteinen harrastus, voi ryhmän kontrolloiva vaikutus olla olennainen. Yhteiset kokemukset tekevät käyttäytymisestä julkista, joten sitä on vaikea salailla ja myös tällöin unohtaminen ja väärin ymmärretyksi tuleminen on vähäisempää. (Sulkunen 1990, 265) Ryhmähaastattelussa haastateltavat saavat toisistaan tukea ja myös tietoa saatetaan saada enemmän yksilöhaastatteluun verrattuna kun haastateltavat voivat muistella yhdessä, herää muistikuvia, tuetaan ja rohkaistaan (Eskola & Suoranta 1996, 72). Tapahtumien ja mielipiteiden lisäksi saadaan tietoa näkemyksistä, kokemuksista, odotuksista

ja asenteista, sekä miten ja miksi näin on (Pötsönen & Pennanen 1998).

Täysin ongelmatontakaan ryhmähaastattelu ei ole. Ryhmässä yksilöllisyys voi kadota ja aina jonkin verran ryhmän jäsenet kontrolloivat toisiaan näin toisiinsa vaikuttaen ja myös keskustelun kuluessa osallistujat saattavat muuttaa mielipiteitään toisten mielipiteiden mukaisiksi. Haastattelijan kyvyt korostuvatkin ryhmähaastattelussa ja myös niistä onkin paljolti kiinni, minkä verran dominoivat henkilöt hallitsevat keskustelua ja jättävät hiljaisemmat taka-alalle. (Pötsönen & Pennanen 1998.)

7.5 Ryhmän rakenne ja osallistujien rekrytointi

Ryhmän suositeltava koko vaihtelee neljän ja kymmenen välillä. Eskola ja Suoranta (1996, 74) suosittelevat ryhmän kooksi 4-8 henkeä, joka on osapuilleen myös toimivan opetusryhmän koko. Morgan (1988, 43) puolestaan suosittaa 6-10 henkilön ryhmää. Luonnollisesti ryhmän koko riippuu haastattelun tarkoitusperistä. Jos ollaan kiinnostuneita jokaisen ryhmäläisen mielipiteestä, pienempi ryhmä puoltaa paikkaansa. Tällöin jokaisen haastateltavan henkilökohtainen panos on suurempi. Pienen ryhmän etuna on lisäksi se, että sitä on helpompi kontrolloida ja näin saadaan aikaiseksi intensiivinen keskustelu. Toisaalta pienessä ryhmässä mielipiteiden määrä voi jäädä vähäiseksi, kun taas suuressa ryhmässä keskustelu helposti jakaantuu pienempiin ryhmiin. (Eskola & Suoranta 1996, 74; Morgan 1988, 43, 44.)

Tutkimuksen aiheesta riippuen tulee pohtia mikä on ryhmän sopivaa rakenne, homogeeninen vai heterogeeninen ryhmä. Homogeenisessa ryhmässä kaikki ymmärtävät samalla tavoin kysymykset ja käsitteet, joka mahdollistaa keskustelun (Eskola & Suoranta 1996, 74). Samanlaiset kokemukset lähentävät ja tällöin myös vaikeista asioista, kuten vähemmistöjä koskevista aiheista, on helpompi keskustella (Pötsönen & Pennanen 1998). Heterogeenisessa ryhmässä voi tulla esiin näkemysten monimuotoisuutta ja yhteisön sosiaalisia normeja. Tämä on hyödyllistä etenkin siloin, kun kysymykset ovat yleisiä, kaikkia väestöryhmiä koskevia. Heterogeenisia ryhmiä tarkastelemalla voidaan tutkia erilaisten ryhmien sisäistä vuorovaikutusta ja keskustelukulttuurin eroja. (Pötsönen & Pennanen 1998.)

Rekrytoidessa osallistujia, ei ole tarkoituksena muodostaa satunnaisotannalla ryhmää, joka olisi yleistettävissä suurempaan populaatioon. Tarkoituksena ei ole testata hypoteeseja, vaan oppia toisten kokemuksista ja näkökulmista. Ryhmät muodostetaan tutkimuksen tarkoituksen ja kohderyhmän mukaisesti. (Morgan 1988, 44.)

7.6 Tutkijan asema ja merkitys ryhmähaastattelussa

Haastattelun vetäjällä tulee olle hyvä viestintä- ja kuuntelutaito sekä ihmistuntemusta. Ryhmät ovat erilaisia ja haastattelijan tulee selviytyä ryhmän kuin ryhmän kanssa. Haastattelijan tehtävänä on luoda innostava ja avoin ilmapiiri, jotta mielipiteiden julkituominen on mahdollista. Haastattelijan on oltava itse kiinnostunut ja omata hyvät taustatiedot aiheesta. On tärkeää osata tulkita myös sanattomia viestejä ja haastateltavien keskinäistä vuorovaikutusta. Haastattelijan on havaittava milloin ryhmä osoittaa kyllästymistä, rauhattomuutta tai epämukavuutta. Hiljaisuuden vallitessa ei ole hyvä hoputtaa osallistujia sanomaan jotain, vaan on parempi antaa aikaa ja odottaa mitä tapahtuu. (Krueger 1994, 73; Pötsönen & Pennanen 1998.)

Haastattelun alussa on tärkeää muistuttaa, ettei ole oikeita ja vääriä vastauksia, vaan kiinnostuksen kohteena ovat osallistujien mielipiteet ja käsitykset. Haastattelijan tehtävänä on rohkaista ja antaa tilaa ujoille ja hiljaisimmille ja toisaalta myös kontrolloida ja mahdollisesti myös rajoittaa dominoivien ja paljon puhuvien puheenvuoroja. (Krueger 1994, 80; Pötsönen & Pennanen 1998.)

Haastattelija ohjaa haastattelun kulkua suunniteltujen teemojen mukaisesti. Jos kuitenkin keskustelu etenee spontaanisti aiheesta toiseen, on hyvä antaa keskustelun edetä vapaasti ja tarvittaessa ohjata uuteen suuntaan tai aiheeseen, muuten jotain tärkeää tietoa voi jäädä saamatta. Haastattelun loppuun on hyvä jättää aikaa yhteenvedolle ja kommenteille. Usein haastattelun päätyttyä tilanne saattaa laueta ja joku voi sanoa vielä tärkeitä kommentteja tai mielipiteitä, jotka auttavat aineiston ymmärtämistä. (Krueger 1994, 82.)

7.7 Tämän tutkimuksen kulku ja analyysi

Haastatteluihin valittiin neljä koulua paikkakuntien kaupungistumisasteen ja maantieteellisen sijainnin mukaan siten, että ne edustavat sekä kaupunki-, että maaseutukulttuuria, itä-, länsi- ja etelä-Suomesta. Helsingistä valittiin koulu edustamaan pääkaupunkiseutua. Riikka Pötsönen suoritti haastattelut Puumalan ja Joutsenon yläasteen kouluissa ja minä suoritin haastattelut Rauman ja Helsingin yläasteen kouluissa. Haastattelun ovat osa Riikka Pötsösen väitöskirjan aineistoa.

Otimme kouluihin yhteyttä rehtoreiden kautta. Esittelimme tutkimuksemme ja kysyimme heiltä lupaa haastatella koulun seksuaalikasvatuksesta vastaavia opettajia ja terveydenhoitajia (nämä haastattelut ovat liikuntapedagogiikan pro gradu - tutkielmani aineistoa) ja oppilaita 4-8 hengen ryhmissä. Tämän jälkeen otimme yhteyttä asianomaisiin opettajiin ensin puhelimitse ja suostumuksen jälkeen lähetimme kirjeen, joka sisälsi tietoa tutkimuksesta, niin opettajien kuin oppilaidenkin haastattelun kestosta nauhoituksesta ja luottamuksellisuudesta, sekä korostimme oppilaiden vapaaehtoista osallistumista (Liite 1). Lisäksi liitimme mukaan oppilaille osoitetut kirjeet, jotka selvittivät oppilaiden vapaaehtoista ryhmähaastattelua ja motivoivat heitä osallistumaan (Liite 2). Tarkoitus oli, että opettajat kopioivat kirjeen oppilaille, jotka saavat vapaaehtoisesti ilmoittautua haastatteluryhmään kirjeen luettuaan.

Päädyimme erillisiin tyttö- ja poikaryhmiin, koska aikaisempien tutkimusten mukaan (Pötsönen & Välimaa 1995) tytöt ja pojat keskustelevat mieliummin omaa sukupuoltaan edustavissa ryhmissä seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista.

Haastatteluihin osallistui 28 tyttöä ja 26 poikaa. Haastattelut suoritimme tahoillamme haastateltavien opiskelupaikalla, kouluympäristössä, jolloin ratkaisu oli helpoin kaikille osapuolille. Oppilaiden kokoon saaminen sujui suurimmitta hankaluuksitta ja opettajat olivat varanneet vapaan tilan, luokan tai koulun kirjaston haastatteluja varten. Kaikki muut oppilaat, paitsi yhden koulun poikaryhmä olivat tulleet vapaaehtoisesti. Informaatio ei ilmeisesti ollut mennyt pojille ja poikien liikunnan opettaja valitsi umpimähkään osallistujat haastatteluun. Haastatteluun tullessaan pojat eivät edes tienneet haastattelun aihetta.

Tutkimuksessani käytin haastattelurunkoa, johon olin kirjannut teema-alueet ja tukikysymyksiä ja jonka pohjalta ohjasin keskustelua (Liite 3). Aloitin taustakysymyksillä, joiden tarkoituksena oli rentouttaa ilmapiiriä ja joihin oli helppo vastata. Korostin myös, ettei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia, eikä kyseessä ole koetilanne. Keskustelun sujuvuus vaihteli ryhmittäin ja joskus jouduin todella "pumppaamaan" tietoa oppilaista ja käyttämään joka ainoan tukikysymyksen. Toisissa ryhmissä keskustelu kumpuilu luontevasti teemasta toiseen ja asiat tulivat itsestään läpikäydyksi. Tarvittaessa palautin keskustelun takaisin aihepiiriin. Lieväksi ongelmaksi muodostuivat dominoivat, puheliaat oppilaat, jotka pitivät kyllä keskustelua yllä, mutta saattoivat rajoittaa arempien osallistumista. Usein kysyinkin vielä hiljaisempien oppilaiden mielipiteitä, mutta yleensä heidän vastauksensa olivat lyhyitä ja yksipuolisia.

Koska suoritimme haastattelut tahoillamme yksin, ilman havainnoitsijaa, nauhurin käyttö oli paras vaihtoehto. Se vapautti täysin keskittymään haastatteluun ja varmasti myöskin haastateltaville se oli mielekkäämpää, kuin jos haastattelija olisi jatkuvasti tuijottanut paperiin ja tehnyt muistiinpanoja. Haastattelun jälkeen tein muistiinpanoja haastatteluilmapiiristä ja nauhurin sulkemisen jälkeen esiin tulleista asioista. Tilaisuuden lyhyyden ja ainoana haastattelijana olemisen vuoksi en saanut mahdollisuutta tutkiskella ryhmän vuorovaikutusta ja sen mahdollista vaikutusta haastattelutilanteeseen. Olennaista olisi ollut havainnoitsijan läsnä olo mm. ilmapiirin ja nonverbaalisten viestien kirjaajana ja mahdollisten lisä- ja selventävien kysymysten tekijänä. Ihanteellinen havainnoitsija olisi ollut toinen tutkija. Päädyimme kuitenkin tähän ratkaisuun varojen puutteen ja aikatauluongelmien vuoksi.

Haastattelunauhat purettiin sanatarkasti tekstiksi ja haastattelun jälkeiset muistinpanot toimivat tukena ja lisänä litteroituun tekstiin. Luokittelussa käytin tietokonepohjaista Win Max luokitteluohjelmaa, jonka avulla järjestin aineiston teemoittain analyysiä varten. Esimerkiksi teeman "seksuaalikasvatuksen sisältö" alle listasin kaikki oppilaiden kyseistä teemaa koskevat vastaukset.

Analysointivaiheessa tulkitsin oppilaiden haastatteluja ja tein niistä yhteenvetoja ja johtopäätöksiä. Lisäksi liitin niihin selventäviä ja kuvaavia otteita haastatteluista. Tutkimus ei perustu diskurssianalyysiin, joten siistin otteita helpommin luettaviksi. Poistin esimerkiksi *"niinku"* ja *"sillai"* sanoja, joilla ei ollut merkitystä lauseen sisältöön. Tuloksia kirjoittaessani käsittelin aineistoa teemojen mukaisesti. Teemoja selvittäessäni käsittelin yleensä oppilaita yhtenä ryhmänä tai jos tyttöjen ja poikien välillä oli suuria eroja, niin tyttö ja poikaryhmiä erikseen. Tilanteen mukaan käsittelin oppilaiden haastatteluja myös kouluittain.

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on keskeisin tutkimusväline ja tällöin on myönnettävä tutkijan subjektiviteetti. Tutkija itse on tutkimuksen pääasiallisin luotettavuuden kriteeri ja näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Kriittisen tarkastelun alla ovat tutkimuksen edustavuus ja tulosten yleistettävyys. (Eskola & Suoranta 1996, 165.)

Kvalitatiivisen tutkimuksessa validiteettikysymys on teoreettinen ja monivaiheinen. Siinä pyritään osoittamaan, että käytetyllä tutkimusasetelmalla valittua kohdejoukkoa tutkimalla voidaan vastata tutkimuksen kysymyksenasetteluun eli tarkastelun kohteena on kohderyhmän paikantaminen ja tutkijan kyky rakentaa toimiva tutkimusasetelma. Lisäksi tarkastellaan tulkinnan paikkansapitävyyttä eli päteekö tulkinta koko tutkimusaineistossa ja siinä ympäristössä, jota on haluttu tutkia. Myös tulkintojen yleistettävyyttä on pystyttävä arvioimaan eli pätevätkö tulkinnat yhteiskunnallisessa todellisuudessa. (Pyörälä 1995, 15.)

Analysoidessaan aineistoa tutkijan on suhteutettava teoreettisessa viitekehyksessä luomiaan hypoteeseja ja teoreettisia käsitteitä ja tutkimusaineistosta nousevia käsitteitä toisiinsa. Myös teoreettisten johtopäätösten ja empiirisen aineiston välinen suhde on oltava looginen. (Pyörälä 1995, 15.) Aikaisempia tutkimuksia samasta tai samankaltaisesta aiheesta voidaan hyödyntää teoreettisten johtopäätösten teossa (Grönfors 1982, 174).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetilla tarkoitetaan aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta, jolloin keskitytään tarkastelemaan vaihetta, jossa siirrytään empiriasta teoriaan eli empiirisestä aineistosta analyysin kautta tulkintaan. Aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta voidaan koetella joko rinnakkaiskoodauksen tai puolittamisen avulla kahden tutkijan kesken. Luotettavuutta arvioidaan usein myös tutkimusryhmän käymissä keskusteluissa, joissa pohditaan ja vertaillaan havaintoja ja tulkintoja käsiteltävästä aineistosta. (Pyörälä 1995, 15.)

8.1 Ryhmähaastattelun luotettavuus

Ryhmähaastattelua pidetään validiteetiltaan hyvänä menetelmänä. Kuitenkin validiteetti riippuu siitä, miten luotettavasti ja oikeaa tietoa saadaan tutkittavista. Se onkin pitkälti kiinni tutkijan ja ryhmän sitoutumisesta. Validiteettia voi parantaa antamalla haastateltavien itse arvioida antamiaan tietoja haastattelun jälkikeskustelussa tai haastattelun yhteenvedon voi lähettää

osallistujien kommentoitaviksi jälkikäteen. Lisäksi validiteettia voidaan lisätä triangulaatiolla, jolloin rinnakkaisasettelulla analysoidaan toisen, joko kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen aineiston yhteneväisyyttä ryhmähaastattelun aineistoon. (Krueger 1994, 41; Pötsönen & Pennanen 1998.)

8.2 Tämän tutkimuksen luotettavuus

Tutkimustulosten yleistettävyys koko Suomen oppilaita edustavaksi ei ole mahdollista, eikä edes tarkoituksenmukaista. Tulokset kertovat neljän eri koulun seksuaalikasvatuksen toteutumisesta oppilaiden näkökulmasta. Koulut sijaitsivat eripuolilla Suomea ja haastateltaviin kuului sekä tyttöjä, että poikia.

Tutkimukseni luotettavuutta lisää toisen tutkijan osallistuminen koko tutkimusprosessiin. Erittäin olennaista luotettavuuden kannalta olivat keskustelut, joita kävin tutkija Riikka Pötsösen kanssa. Keskusteluissa kävimme läpi haastatteluilmapiiriä ja siihen liittyviä tallentamattomia non-verbaalisia viestejä. Pohdimme ja vertailimme havaintoja ja tulkintoja ja selvensimme epäselviä kohtia haastatteluista, joihin toinen ei ollut osallistunut. Lisäksi luokittelussa käytin Win Max luokitteluohjelmaa, jolloin vastaukset olivat teemoittain helposti ja tarkasti analysoitavissa.

9 TULOKSET

9.1 "Ett onhan ysi liian myöhään, ehdottomasti"

Yleisesti ottaen koulun seksuaaliopetus ajoittuu yhdeksännelle luokalle, jolloin asioita käsitellään perhekasvatuksessa ja biologiassa. Kahdessa koulussa yhdeksännellä luokalla olevat oppilaat vierailivat ehkäisyneuvolassa. Kouluissa, joissa vielä oli terveystiedon opetusta kahdeksannella luokalla, asioita käsiteltiin jokin verran jo silloin.

Tyttöjen mielestä opetusta saisi aikaistaa. Heidän mielestään joillekin asiat tulevat liian myöhään yhdeksännellä luokalla. Osa ehdotti, että asioita olisi hyvä käsitellä joka vuosi seitsemännestä yhdeksänteen luokkaan.

> *- Mutt kyll mun mielestä sukupuolivalistusta - siis seksijuttuja, pitäis kyllä aikaisemmin tulla. Ett onhan ysi liian myöhään, ehdottomasti.* (Tytöt A)

> *- Kai se liian myöhään. Olis ollu aikaisemmin...*
> *- Pitäis olla heti seiskalla.* (Tytöt C)

> *- Sitt on kuitenkin sen verran kypsempi...(9lk:lla)*
> *- Ihan sillai suurin piirtein - tulee ajankohtaiseks jotkut semmoiset seurustelu ja kaikki vähän vakavampi tai sillai... No ei ainakaan oikeestaan myöhemmin enää. Kyll mun mielestä ysillä viimeistään.*
> *- Sillai pikku hiljaa voi aloittaa vaikka joskus ala-asteella, kun meillä ol viidennellä luokalla, niin silloin tuntu tosi kaukaiselta.*
> *- No silloin ehkä just yläasteen aikana. Ja sitten enimmillään just yheksännellä luokalla, sillai nää kaikki kunnolla.* (Tytöt D)

Useimpien poikien mielestä seksuaalikasvatuksen ajoittuminen yhdeksännelle luokalle oli sopiva ajankohta. Pojat olivat kuitenkin samaa mieltä kuin tytöt siinä asiassa, että joillekin se voi olla jo liian myöhään.

> *- Ihan hyvä* (Pojat D)
> *- Aika sopiva* (Pojat C)
> *- Seiskalla tai kasilla. Ysillä se on liian myöhään...joittenkin kohdalla.* (Pojat D)

9.2 "No kuukautisista ja taudeista kaikkein eniten puhutaan"

Koulu A:n oppilaat olivat perhekasvatuksen tunneilla käsitelleet ehkäisyä, sukupuolitauteja ja niiden ohessa AIDS:a. Raskautta ja synnytystä käsiteltiin videon avulla. Myös "ekaa kertaa" ja seurustelua käsiteltiin tunnilla videon avulla ja oppilaat keskustelivat mihin he kiinnittävät ensiksi huomiota toisessa sukupuolessa.

- Mites sen nyt sanois; siinä (videossa) oli vaan jotain miten homma pitää hoitaa. Siinä oli jotain semmoista. Niin ja sitt oli meillä yks tunti sellainen, ett tytöt ja pojat kerto, mitä ekana niinkun katto ja sellaista... tai mistä pitää toisessa.
- Kirjoitettiin taululle. (Pojat A)

Tyttöjen mieliin oli jäänyt, että opettaja oli korostanut, ettei pidä tehdä sellaista, mitä itse ei halua ja eikä myöskään humalassa saisi antautua seksikokeiluihin. Koulussa oli myös käynyt vierailijoita Seta:sta puhumassa homo- ja biseksuaalisuudesta.

Koulu B:n oppilaiden mukaan terveystiedon tunneilla oli käsitelty ehkäisy ja sukupuolitaudit, AIDS niiden ohessa. Myös seurustelu oli kuulunut tuntien sisältöön, mutta ihmissuhteista ja sosiaalisista taidoista ei oltu juuri puhuttu.

Sukupuolitaudit, ehkäisy, kuukautiset ja jonkin verran seurustelu ja ihmissuhteet kuuluvat koulu C:n terveystiedon ja vapaavalintaisen perhekasvatuksen opetussisältöön. Lisäksi oppilaat vierailivat ehkäisyneuvolassa, jossa käsiteltäviä aiheita olivat sukupuolitaudit ja ehkäisy. Ihmissuhde asioita käsiteltiin enimmäkseen perhekasvatuksen tunneilla. Tytöille oli jäänyt sellainen kuva, että sukupuolitaudeilla pelotellaan oppilaita.

- No kuukautisista ja sukupuolitaudeista ne on ne kaikki - kaikkein eniten, mistä puhutaan.
- Niin ja ehkäisy ja sukupuolitaudit niillä pelotellaan ihan koko ajan. (Tytöt C)

Koulu D:n oppilaat kävivät yhdeksännellä luokalla ehkäisyneuvolassa biologia tunnilla. Siellä oli lähinnä käsitelty ehkäisyä ja sukupuolitauteja. AIDS käsiteltiin sukupuolitautien yhteydessä. Seurustelusta ja ihmissuhteista terveydenhoitaja puhui oppilaiden kanssa terveystarkastuksen yhteydessä. Tyttöjen mukaan valinnaisen perhekasvatuksen aiheisiin kuului abortti ja seurustelu; mitä pitää tärkeänä kumppanissa ja seurustelussa yleensä sekä abortti. Opettajan johdolla oppilaat käsittelivät myös nuoren kehittymistä aikuiseksi ja empatiaa..

9.2.1 "Moni luulee, ett se voi tarttuu kun koskettaa"

Kaikissa kouluissa AIDS oli käsitelty sukupuolitautien ohessa. AIDS:a oli käsitelty perhekasvatuksessa, biologiassa ja ehkäisyneuvolavierailulla. Oppilaiden mukaan opetukseen sisältyi ehkäisy, tartunta ja joskus myös oireet ja levinneisyys. Missään koulussa ei oppilaiden mukaan oltu käsitelty HIV-positiivisuuden tai AIDS:n tuomia sosiaalisia ongelmia tartunnan saaneelle. Tunneilla oli käsiteltv seuraukset immuuniiäriestelmälle ia oireet. mutta useimmille

oppilaille ne olivat kuitenkin hyvin epäselviä. Useimmat oppilaat kokivatkin, että aihetta käsitellään liian vähän ja se sivuutetaan nopeasti.

- Niinkun ett jotkut luulee, ett jos juo vaikka samasta lasista, että se tarttuu. Mutt kun eihän se voi - niinkun ett... ett tota... semmoisesta ei oo kauheesti.
- No on se kumminkin sanottu, ett se vaan veren ja siittiöiden...
- Niin no joo - mutt ei kaikki niinkun... kauheen moni luulee, ett se voi tarttuu niinkun kun koskettaa ja tämmöistä.
- Mun mielestä oikeastaan aids-valistus on ollu aika huonoo. (Tytöt A)
- Niin tai - no... niin no limakalvokosketuksella niitä voi saada mutta aika harvinaista tai siis epätodennäköistä... Mutta ett - ett ei ainakaan mikään homojen tauti oo. (Pojat A)
- Tulee kaikennäköisiä tauteja ja sitt niihin tauteihin kuolee, kun vastustuskyky heikkenee.(Pojat D)
- Sitten kun opettajat kun kertoo, niin ei siitä saa oikein mitään sillei irti.
- Ett yleensä ne ei kerro hirveen perusteellisesti. Ett ne vaan sillei ohittaa sen hirmu nopeesti.(Tytöt C)

Useimpien oppilaiden mielestä kuka tahansa voi saada tartunnan. He eivät pitäneet homoseksuaaleja mitenkään erityisenä riskiryhmänä. Heidän mielestään tartunnan riski on irtosuhteissa ja etenkin jos alkoholilla on osuus asiaan, jolloin ei aina tulla ajatelleeksi ehkäisyä. Myös suonensisäisten huumeiden käyttäjät ja hiv-positiivisten äitien lapset ovat riskiryhmiä. Poikkeuksia kuitenkin oli. Kahden poikaryhmän oppilaat olivat sitä mieltä, että tauti on lähinnä homoseksuaalien ja huumeidenkäyttäjien. Mutta he eivät kuitenkaan täysin kieltäneet riskin saada tartunta olevan myös muilla, etenkin irtosuhteissa.

- Kai se kaikkien huumeiden käyttäjien on...
- Ja muitten hullujen...
- Ja homojen.
- Kai sitä nyt pitää varoo itekin. (Pojat C)
- Kaikkien ongelma se on - ehkä.
- En oo miettiny, kun ei mulla semmoisii vielä oo...
- Ei saa mennä panoon tuntemattoman kanssa... Tai sitt täytyy käyttää kortsuu.
- Homoilla niitä on vaikka kuinka paljon. (Pojat D)

Tytöt eivät varsinaisesti kokeneet itsellään olevan suurta riskiä saada tartunta. Heistä asia tuntui kaukaiselta ja he olivat asiasta epävarmoja. Ennaltaehkäisyllä ja pitämällä mahdollinen riski mielessä tartunta voidaan välttää.

- En mä tiiä jotenkin se silti tuntuu niin kaukaiselta...
- Mutt silti tietää, ett se on joka puolella ja sen voi saada... En mä oikein tiedä.
- Niin, kuitenkin jotenkin aattelee, ett ei sitä itelle tuu... Mutt silti tajuu, ett se kuitenkin voi tulla. Mutt se on niin kaukainen - kun ei siitä just oo puhuttu ja ei sitä ajattele oikeestaan ollenkaan.
- Se on vaan niinkun mieless, mutt ei sitä just osaa sillai aatella, ett se tulis jos... tai niinkun että saattais tulla ittelle. (Tytöt D)
- Pitää huoli, että - ett sillai olla varovainen

- Ja kun on kortsu, niin ei se oo mikään... Tai no tietysti voi mennä rikki.
- Mutt kannattaa ottaa vähän selvää ensin siitä tai sillei niinkun...
- Mutt varmaan mä luulen, ett tässä iässä enemmän murehditaan raskaudesta kun aidsista tai sillei... Tai luulis ainakin. (Tytöt A)

Oppilaat eivät tunteneet tai olleet koskaan tavanneet tartunnan saanutta henkilöä. Mielipiteet omasta suhtautumisesta tartunnan saaneisiin vaihteli. Joidenkin mielestä se ei vaikuttaisi mitenkään, jotkut taas eivät kykenisi olemaan edes samassa huoneessa. Koulu A:n poikien mielestä tartunnan saaneen henkilön tapaaminen ei vaikuttaisi heidän käyttäytymiseen tai suhtautumiseensa mitenkään.

- No ei kai siinä oo mitään...
- Ihan sama...
- Samahan se on vaan se... sitt tietysti... siis eihän se oo periaatteessa, kun vähä vakavammanpuoleinen flunssa ikään kuin... Ei mikään sairaus ihmistä sillei muuta. (Pojat A)

Koulu C:n tytöt pohtivat suhtautumistaan tartunnan saaneita kohtaan ja miettivät myös, miten heidän käytättymisensä ja suhtautumisensa vaikuttaisi itse tartunnan saaneeseen.

- Niinkun joskus tuntuu vaan, ett se on niinkun helppo, kun se on niinkun ulkopuolella (AIDS), ett se ei oo sillei niinkun lähellä tossa jossain.
- En mie tiiä. Kyll mie saattaisin ruveta jänistämään siinä vaiheessa, kun pitäis kätellä.
- Ainakin aluks.
- Kyll mie kättelisin, mutt mie oisin kuitenkin sillei hirveen vaivautunu tai sillei, ett no - terve...
- Mie menisin pesemään heti käet sen jälkeen.
- Mie en varmaan pysyisi samassa huoneessa.
- Ois se tietysti sillei niin vähän loukkaavaa sitä henkilöä kohtaan, mutt siltikin...
- Niin - mutt en mie mitenkään sitä henkilöä haluais loukata tai sitä, että ei mulla sitä mitään vastaan oo.
- Eihän se sen henkilön vika oo.
- Miulla ois vaan itellä niin kova pelko, ett mie saisin sen... Vaikka mie tiän, että eihän se nyt kätellessä tuu, mutta... (Tytöt C)

Oppilaiden haastatteluista kuvastui epävarmuus ja pelko AIDS:a kohtaan. Oppilaat eivät mielestään saa tarpeeksi tietoa AIDS:sta ja aiheen käsittelynkin he kokevat pintapuolisena raapaisuna. Tiedon vähyys synnyttääkin epävarmuutta ja turhaa pelkoa. Useimmat oppilaat toivoivatkin lisää opetusta ja vierailijoita puhumaan asiasta. Monet toivoivat vierailijaksi tartunnan saanutta, jotta omakohtainen kokemus tulisi esiin, tosin eriäviäkin mielipiteitä löytyi.

- Kaikista tehokkainta ois varmaan niinkun just, jos joku tyyppi tulis kertomaan niinkun, jolla itellä ois se niinkun sillei...
- Mie, mie en pystyis kuuntelemaan. Miun ois pakko päästä pois siitä huoneesta, mie en kerta kaikkiaan kestäis olla samassa huoneessa.
- Mie haluaisin

- Niin miustakin...
- Hyvä kuulla sen kaikkia ajatuksia ja tällei. (Tytöt C)

9.2.2 "Vois käsitellä silleen syvemmin"

Kaikkien tyttöjen mielestä seksuaaliopetuksen määrää tulisi lisätä. Pojat taas olivat sitä mieltä, että opetusta oli tarpeeksi, eikä lisää juuri kaivattu. Omasta mielestään pojat tiesivät kaiken tarpeellisen, eikä esimerkiksi seurustelusta tarvitsisi puhua enempää. Eräs kylläkin mainitsi, että sukupuolitaudeista voisi olla enemmän opetusta ja toinen että: *"No ehkä sitä (seksuaaliopetus) vois vähän enemmän käsitellä niinkun tuolla tunneilla."*

Tytöt kaipasivat syvällisempää asioiden käsittelyä. Asiat jäivät usein pintaraapaisuksi tuntien vähyyden takia. He kokivat, että opettajalla on koko ajan kiire eteenpäin. Tytöt toivoivat lisää tietoa mm. kondomin käytöstä, AIDS:sta, seurustelusta, seksuaalisista suuntauksista, itsetyydytyksestä ja abortista.

> *- Mutt ehkä just tommoisia jotain käytännön juttuja, ett miten pitää esimerkiks varautua. Tai siis tommosii juttuja ihan hirveesti. Mun mielestä voitais ihan käytännössä ottaa kondomit ja vaikka porkkanat. (Naurua...) ...Ei kun oikeesti - varmaan kovin moni ei osaa laittaa kondomii oikein.* (Tytöt A)

> *- No ainakin (aidsin) oireista.*
> *- Niin, just - ja sitt siitä, että jos se on, ett mitä sitt tapahtuu. Ja mistä sen ensin huomaa. Ja sitt jos se tulee, nii eiks se oo sillei jotenkin, että jos on hiv-positiivinen, niin ei välttämättä sairasta vielä aidsia.*
> *- Niin ja tuostakaan ei lue mitään kirjoissa.*
> *- Monelle joka - jos ei tiiä hirveesti mitään, niin voi jäähä semmoinen kuva noista kirjoista, että jos se tulee (aids) niin se on sen jälkeen kaks viikkoo, niin sää oot kuollu.* (Tytöt C)

> *- Niit kuitenkin on ja ne hakee avioliittolupaakin...(homoparit) Kyll meijänkin niist nyt kuuluis tietää.*
> *- No olis nekin kiva tietää. (itsetyydytys)*
> *- Niin ainakin vähän jottain puhuttais niistäkin.*
> *- Ja jostain abortista - se on semmoinen asia, kun se on niin... Opettajat silti vaan ain sannoo, että se on sen verran kamala asia, ett toivottavasti kukaan ei joudu ikinä käsittelemään sitä. Sitt mennään seuraavaan vaiheeseen...*(Tytöt D)

Koulu A:n tytöt kritisoivat perhekasvatuksen sisältöä. He kokivat, että esim. perheasumisesta puhuminen on turhan aikaista ja että sen voisi siirtää lukioon. Yläasteella tunnit voitaisiin käyttää ajankohtaisempiin asioihin, kuten seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyviin asoihin.

Koulu D:n tytöt toivoivat kokonaan erillistä ainetta tai kurssia, jolla käsiteltäisiin seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin liittyviä asioita. Tällöin asioita voisi käsitellä syvällisemmin ja niihin voisi käyttää enemmän aikaa. Myös vierailijoita eli aiheen asiantuntijoita esimerkiksi ehkäisyneuvolasta voisi käydä pitämässä tunteja. Tytöt toivoivat, että kurssi olisi pakollinen kaikille, niin tytöille kuin pojillekin.

> *- Mun mielestä se ois ainakin hyvä, ett se ois joku erillinen sillai...*
> *- Aine tai sillai - ett kerran viikossa vaikka näitä kaikkii. Kaikki nää liitettäis yhteen.*
> *- Tai sitt joku tulis jostain tuolt noin terveys... tai jostain perheneuvolasta tai jostain niinkun...*
> *- Sen asian... ne tietää niistä...*
> *- Ja kertois just vaan vaikk yhdestä asiasta, ettei siihen sitt laitettais monta asiaa.*
> *- Ja sitt ett ne ei ois valinnaisaineita - ett siihen kaikki osallistuis.* (Tytöt D)

9.3 "Opettaja kertoo tuolla eessä ja me ollaan hiljaa siellä"

Oppilaiden mielestä opettajat luennoivat tunneilla ja oppilaat kuuntelevat ja kirjoittavat kalvoilta. Koulu C:n tyttöoppilaat kokivat opettajan luennoimisen olevan pelottelukeino, johon oppilailla ei ollut osaa.

> *- Niin ja ehkäisy ja sukupuolitaudit niillä pelotellaan ihan koko ajan.*
> Haastattelija: *- Onks se sitt tosiaan vaan, että pelotellaan vaan eikä sillei keskustella siitä tai...*
> *- No sillei, ett opettaja kertoo tuolla eessä. Ja me ollaan sillei hiljaa siellä.* (Tytöt C)

Jonkin verran tunneilla on käyty keskusteluja esimerkiksi videoiden katselun jälkeen, mutta usein keskustelu tyrehtyy opettajan monologiksi tai loppuu kokonaan ajan puutteen vuoksi. Kuitenkin suurin osa oppilaista pitää keskustelua hyvänä opetusmenetelmänä, esimerkiksi videon katselun jälkeen, jos se onnistuisi hyvin. Tosin joitain videoita kritisoitiin lapselliseksi tai huonoiksi ja liian vanhanaikaisiksi. Myös tunneilla jaetut lehtiset saivat kritiikkiä osakseen. Oppilaiden mielestä ne olivat tylsästi tehtyjä, täynnä aikuisten tekemää tilastotietoa, joka ei jaksa kiinnostaa nuoria.

> *- Kaikkein parhain teho siis nuoriin - siis jos jotkut viiskymppiset suunnittelee jotain lehtistä, niin ei siitä voi tulla hyvä, siis...*
> *- Niin aikuiset pistää lehteen faktatietoo ja sitt siinä on...*
> *- Tilastoo ja tällaista.*
> *- Tilastotietoo ja muutama tällainen joku pilapiirtäjän piirtämä kuva, niin ei se - se on vähän hatara se pohja siinä. Ett sitä ei jaksa kattoo sitä ensimmäistä sivuu. Niin sitt sen jälkeen sä vaan laitat sen pois ja sanot kyll mä luin tän... Se ei oo hirveen mielenkiintoista sellainen.* (Pojat A)

Koulu A:n oppilaat olivat elämänkatsomustiedon tunnilla tehneet esitelmän homoseksuaalisuudesta haastattelemalla koulussa vierailulla ollutta Seta:n edustajaa. Yleisesti ottaen oppilaiden mielestä pelkkä luennoiminen ei herätä tarpeeksi mielenkiintoa. Oppilaat halusivat aktiivista tekemistä, ryhmätöitä ja vierailijoita. Tunteja voisi piristää esimerkiksi pelaamalla pelejä tai opiskelemalla cd-romin avulla.

> *- Porkkana.*
> *- Se porkkana ois hyvä.* (Tytöt A)

9.4 "Siis niinkun vieraita tunneilla enemmän"

Oppilaiden mielestä vierailijat toisivat enemmän mielenkiintoa opetukseen. Oppilaat kokevat myös, että vierailijat ovat alansa asiatuntijoita ja ovat paneutuneet asiaan.

> *- Mutta jos se ois joku erillinen tilaisuus, niin siihen ehkä vähän enemmän mielenkiintoo, kun tunnilla joku tavallinen opet... tai siis sillai niinkun opettaja pitää vaan tunnit...*
> *- Niin just sillai, ett se alan asiantuntija tulis tänne kouluun tai me mentäis jonnekin... Se osaa - selittäis sillai kunnolla, niin sitä on paljon mielenkiintoisempaa kuunnellakin ja...*
> *- Joo - ettei samalla tarviis kirjoittaa jotain kalvoja ylös ja kuunnella. Kun sitt se ei kuitenkaan oikein mee perille. Tietenkin sen voi lukee sielt vihost uudestaan, mutt...*(Tytöt D)
> *- Siis niinkun vieraita tunneilla enemmän.*
> *- Sellaisia, jotka ois perehtyny siihen asiaan.*
> *- Niin, just.* (Tytöt A)

Ainoastaan yhdessä koulussa (koulu A) oli ollut vierailevia luennoitsijoita. Oppilaat pitivät vierailua hyvänä ja toivoivat niitä jatkossakin. Muidenkin koulujen oppilaat toivoivat vierailijoita, esimerkiksi hiv-positiivisia kertomaan sairaudestaan ja elämästään, abortin läpikäyneitä kertomaan kokemuksistaan ja seksuaalisen moninaisuuden edustajia, bi- ja homoseksuaaleja, toivoipa joku vielä prostituoituakin vierailemaan.

Koulussa (A), jossa oli ollut homo- ja biseksuaalivierailijoita Seta:sta, oppilaat olivat positiivisesti asennoituneet vierailuihin ja toivoivat niitä lisää. Oppilaiden mielestä vierailut olivat tärkeitä, jotta ennakkoasenteet poistuisivat ja oppilaat huomaisivat heidän olevat samanlaisia siinä kuin muutkin. Vierailijat olivat puhuneet asioista hyvin suoraan ja vastanneet oppilaiden kirjoittamiin kysymyksiin.

> *- Se oli muutenkin ihan hauskantuntuinen.*
> *- Ne oli ihan mukavia ihmisiä.*

- Siinä oli ainakin yks semmoinen, mikä varmaan monilla on ollu sellainen, ett esimerkiks homoja kohtaan... Mitä ei kuitenkaan - kun ei koulussa ikinä puhuta homoista... Niin semmoinen kuva, ett ne on jotenkin semmoisia outoja, ett niitä pitää varoo. Ja ett se voi tarttua.
- Mutt sekin oli opettajana se tyyppi vaan, ett se oli ihan normaali...
- Se oli ihan normaali ihminen tietysti sillei, ett sillä oli tietenkin - sillei vähän oudonnäköinen, kun sillä oli nää... homojen tyylisuuntauksia noudattaa. Mutt siis ei siinä oo mitään muuta sillä. Ettei se oo sen, sen kummempi ihminen kun mekään. (Pojat A)

- Siis mun mielestä se oli tosi hyvä juttu.
- Se oli tosi kiva tunti. Tai sillei huomas, ett ne oli ihan tavallisia. Ne jutteli ihan samoja juttuja kun muutkin... Ei ollu mitenkään mielenvikaisii. Kovin monet ei varmaan tunne sillei yhtään homoo.
- Sillei niinkun sai tietoo - ihan faktaa ja muutenkin... (Tytöt A)

9.5 "Paljon parempi, ett on tytöt ja pojat yhessä"

Yhdessä koulussa perhekasvatus oli viimeistä vuotta pakollinen aine ennen kuin se poistui kokonaan. Opetus toteutettiin sekaryhmissä, kuten oli tarkoitus myös muiden koulujen vapaavalintaisessa perhekasvatuksessa. Todellisuudessa vapaavalintaista perhekasvatusta valitsivat lähinnä vain tytöt, joten useimmiten opetus tapahtui pelkästään tyttöryhmässä. Joskus mukaan uskaltautui muutama poikakin. Tällöin kuitenkin pojat useimmiten istuivat tuppisuina takarivissä.

Niissä kouluissa, joissa vielä oli liikuntatuntien ohessa terveystietoa, opetus toteutettiin liikuntaryhmissä eli tytöt ja pojat olivat erikseen. Biologiassa opetusryhminä toimivat luokat.

Suurin osa oppilaista, sekä tytöt että pojat, kannattivat sekaryhmiä. Tällöin tulee molempien sukupuolten mielipiteet esiin ja asioista voidaan keskustella eri näkökulmista. Epäilyjäkin oli. Sekaryhmiä kannatettiin, mutta samalla epäiltiin, että tunnit menisivät nauruksi ja huudoksi.

- Yhdessä.
- No en mä tiiä, meijän luokassa kyll ei ikinä synny mitään keskusteluja.
- Kaikki huutaa yht'aikaa - ei siitä tuu mitään.
- Mun mielestä kyll noi jätkät on ohittanu jo sellaisen kiherrysiän.
- No ei kaikki. (Tytöt A)

- Paljon parempi ett on yhessä - niin tota tulee molempien puolien mielipiteet niinkun esiin. Ettei tuu sitä, ett jos ois vaan pojat yhtenä ryhmänä, niin siellä tulis vaan poikien mielipiteitä. Ja sitt taas tytöt toisena. Niin se - molemmille jäis sellainen vajaa käsitys siitä kaikesta. (Pojat A)

9.6 "Mun mielestä open tulis olla..."

Oppilaat arvostavat opettajassa avoimuutta. Oppilaiden mielestä asiat tulisi käsitellä avoimesti ja suoraan, ilman varoittelua ja häpeilemistä. Muutamat opettajat kertovat asioista varoittelevaan sävyyn, joka ei oppilaiden mielestä ole hyvä tai edes tarpeellista

> *- Ett se ei kuitenkaan arkaile näissä asioissa. Ett se ihan - sitt sieltä tulee. Sillei... siis se tuli ihan avoimesti vaan suoraan vastaan missä mennään.*
> *- No semmoinen avoin tyyppi.*
> *- Avoin - mikä kertois ihan avoimesti, ett mitä se on eikä yrittäis peitellä sitä, ett se on siveetöntä, että...*
> *- ...Itelläänkin on kokemusta, ettei se nyt oo joku...munkki* (Pojat A)

Opettajan tulisi olla asiasta kiinnostunut ja siihen paneutunut. Innostavalla otteella myös oppilaat jaksavat paremmin kiinnostua aiheesta. Ikä ei oppilaiden mielestä ole ratkaiseva tekijä, mutta nuorekas opettaja on lähempänä heidän kokemus- ja ajatusmaailmaansa

> *- Niin ja tuota - ei se ehkä iästäkään riipu, mutta...*
> *- Niin tai ennen mä nyt joltain nuorelta - kun joltain mummelilta tai papalta.* (Pojat A)
> *- Pitäis olla semmoinen opettaja, joka on kiinnostunu siitä. Ett niinkun - ettei vaan niinkun luettele ja sillei... Ei kai kukaan just semmoisia jaksa kuunnella. Jos se ois semmoinen innostava opettaja, niin...* (Tytöt B)
> *- Ett jotkut opettajat ei oo niinkun yhtään panostanu edes siihen sillai...*(Tytöt D)

Erään koulun tyttöoppilaat ajattelivat, että nuori opettaja tietää mitä oppilaiden päässä liikkuu ja näin ollen olisi hyvä opettaja. He mainitsivat liikunnanopettajansa, jolla oli oppilaiden mielestä nuorekkaat ajatukset ja joka puhui ja ajatteli asioista samalla tavalla kuin hekin. Oppilaat kokivat hyvänä myös sen, että opettaja pitää nuorten kanssa olemisesta.

Joidenkin oppilaiden mielestä opettajat ajattelevat, ettei asia vielä kosketa heitä yhdeksännellä luokalla ja käsittelevät asiat nopeasti ja pintapuolisesti. Vaivaantuneisuutta ja varoittelevaa sävyä oppilaat havaitsivat joissain opettajissa. Muutamat oppilaat kokivat, että opettaja opettaa aihetta vain koska on pakko.

> *- Sitt sanottiin, ett toivottavasti kettään ei rupee hommiin...*
> *- Tuntuu, että opettajan on hirveen vaikee puhua niistä...*
> *- Ne sitt vähän vaivautuneina - ett seuraava asia... Tai että lukekaa tää kappale ja...*(Tytöt D)
> *-Sitä varmaan niinkun luulee, ett se meille yhtään vielä ajankohtaista, ett ajattelee, ett ne on meille ihan sellaisii kaukaisia asioita... Ne käydään niin äkkiä läpi.*
> *-...Kaikk on just ain sillai, ett no joo - ei nää nyt vielä teille kuulu ja...*
> *- Ei vielä ainakaan pariin vuoteen ja sillai.* (Tytöt D)

Opettajien uskonnolliset ja kulttuuriset erot ovat oppilaiden mielestä vaikuttaneet negatiivisesti seksuaaliopetukseen. Eräs venäläissyntyinen liikunnanopettaja piti seksuaalisuutta kiellettynä aiheena ja lestadiolainen biologianopettaja sivuutti aiheen kokonaan.

> *- Niin just kun piti seksistä ja näistä puhua, niin ties millainen tunti se on... Tai siis jos me puhuttiin vaikka keskenämme jotain e-pillereistä tai sillei luokassa. Kun katottiin niinkun semmoinen filmi, niin myö ei saatu oikein puhuu niistä. Se oli vähän semmoinen kielletty aihe.* (Tytöt C)
> *- No meillä on sitt taas semmoinen lestaadiolainen opettaja, niin ei se oikein sitt kerro mittään, kun niillä on erilainen uskonto. Ja sitt heillä ei mittään ehkäisyy hyväksytä, niin...*(Tytöt D)

9.7 "Kai se koulu tärkee on"

Nuorten mielestä koulun tulisi olla ensisijainen seksuaalikasvatuksen lähde. Aineita, joissa sitä olisi hyvä käsitellä, olivat oppilaiden mielestä perhekasvatus, uskonto, biologia ja terveyskasvatus. Oppilaat kokivat myös terveydenhoitajan tärkeäksi seksuaalikasvattajaksi.

Oppilaiden mielestä koulussa tulisi olla enemmän seksuaaliopetusta. Oppilaat pitivät hyvänä asiana ulkopuolisia luennoitsijoita. Tällöin henkilöt eivät ole niin tuttuja ja oppilaat kokivat asioiden käsittelyn helpompana. Oppilaiden tiedonlähteinä toimivat myös tiedotusvälineet, etenkin televisio ja lehdet. Vanhempien kanssa ei paljon puhuta, tytöt kuitenkin poikia enemmän.

> *- Kai se koulu tärkee on. Siellähän sitä kuitenkin aika paljon viettää aikaa.*
> *- Pitäis olla jotain ihan ulkopuolisia henkilöitä.*
> *- Sitt ne pitäis koulussa vaikka jotain tunteja.*
> *- Se on niinkun paras sillei.* (Pojat C)

10 POHDINTA

10.1 Tutkimusmenetelmä

Tarkoituksena oli, että oppilaat ilmoittautuvat vapaaehtoisesti haastatteluun luettuaan heille osoitetun kirjeen ja näin ollen ovat tietoisia haastattelun luonteesta. Kaikkien muiden ryhmien kohdalla näin olikin paitsi yhden. Erään koulun poikaryhmä ei ollut tietoinen haastatteluun tullessaan mistä on kyse ja kertoivat, että liikunnanopettaja oli kerännyt heidät ennen tunnin alkua koulun käytävältä ja käskenyt tulla haastatteluun. Sen huomasikin haastattelun kuluessa. Pojat olivat hyvin hiljaisia ja niukkasanaisia ja toden teolla kaikki taitoni joutuivat koetukselle saadakseni heidät puhumaan. Onneksi joukossa oli kaksi "puheliaampaa", joista mutkin saivat hiukan rohkeutta ja tukea (ks. Eskola & Suoranta 1996, 72).

Tytöt olivat ryhmissä poikia puheliaampia ja vähemmän vaivaantuneita. Se saattoi johtua siitä, että haastattelijat olivat naisia ja ehkä pojat arastelivat puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista naisen kanassa. Mutta toisaalta useimmat seksuaaliopetusta antavat opettajat ovat naisia, joten tilanne ei ollut heille täysin uusi. Saattaa myös olla, että koulussa ei olla totuttu keskustelemaan ja kyselemään. Yleensä opettaja luennoi ja itse kyselee oppilailta. Koulun keskustelukulttuuri saattaa olla niin yksisuuntaista, että edes pienryhmässä keskustelusta ei tahdo tulla mitään. Useasti korostinkin ennen haastattelua, että tämä ei ole minkäänlainen tentti, eikä ole oikeita ja vääriä vastauksia, joten he voivat rauhassa puhua pelkäämättä vastaavansa väärin (ks. Krueger 1994, 73; Pötsönen & Pennanen 1998).

Toisaalta myös haastattelupaikan valinta on saattanut vaikuttaa oppilaisiin. Haastattelut tapahtuivat koulun tiloissa, joten oppilaat olisivat saattaneet olla rennompia ja avoimempia jos haastattelu olisi tapahtunut esimerkiksi paikkakunnan nuorisotiloissa.

Liikuntakasvatuksen pro gradu - tutkielmaani varten haastattelin myös koulun seksuaalikasvatuksesta vastaavia opettajia ja terveydenhoitajia. Tuodakseni lisää ulottuvuutta pohdintaan, vertailen samalla tuloksia oppilaiden tuloksiin.

10.2 Seksuaaliopetuksen ajoitus

Suurinosa oppilaista oli sitä mieltä, että seksuaaliopetusta tulisi aikaistaa ja sen määrää lisätä. Etenkin tytöt olivat tätä mieltä. Joidenkin poikien mielestä he tiesivät jo kaiken tarpeellisen ja ajoitus yhdeksännelle luokalle oli sopiva eivätkä he juuri kaivanneet lisää opetusta. Myös useiden muiden tutkimusten (Kannas & Heinonen 1993, 138; Mellanby ym. 1996; Trippe 1994) mukaan oppilaat toivoivat seksuaaliopetuksen aloitettavan aikaisemmin. Heidän mielestään asioita myös käsitellään vähän ja pinnallisesti. Ero tyttöjen ja poikien toiveissa saattaa johtua kehityseroista. Tytöt ovat fyysisessä kehityksessään noin kaksi vuotta poikia edellä (Pylkkänen ym. 1981, 47) ja biologinen kypsyminen on yhteydessä seksuaaliseen käyttäytymiseen lisääntymiseen (Pötsönen 1993, 61), joka saattaa selittää tyttöjen suuremman mielenkiinnon seksuaalisuutta kohtaan.

Opettajien haastattelujen mukaan myös opettajien mielestä opetus olisi hyvä aloittaa jo seitsemännellä luokalla ja tuntimäärää lisätä. Tosin opettajilla oli realistisemmat käsitykset koulun resurssista opetuksen tuntimäärän lisäämisessä, oltiinhan sitä juuri vähentämässä. Mielenkiintoista on, että erään koulun perhekasvatuksen- ja biologianopettajat ja oppilaat olivat jokseenkin samaa mieltä siitä, että seksuaalikasvatuksen ajoittuminen yhdeksännelle luokalle on sopiva ajankohta. Saattaa olla, että koulun tai paikkakunnan ilmapiiri on hieman konservatiivinen ja näin vaikuttaa opettajien ja oppilaiden näkemyksiin. Oppilaat tosin toivoivat, että opetus alkaisi pikkuhiljaa jo seitsemännellä ja painottuisi yhdeksännelle luokalle.

10.3 Seksuaaliopetuksen sisältö

Verrattaessa oppilaiden ja opettajien kertomaa seksuaaliopetuksen sisältöä, oppilaiden mukaan eri aiheita oltiin käsitelty varsin niukasti (Liite 4). Saattaa olla, että haastattelun luonteesta johtuen osa käsitellyistä aiheista on jäänyt mainitsematta. Toisin voisi olla, jos oppilaiden eteen olisi asetettu lista seksuaalikasvatukseen liittyvistä aiheista, joista he olisivat voineet osoittaa käsitellyt aiheet. Saattaa olla myös, että oppilaat eivät yksinkertaisesti muistaneet, mitä asioita tunneilla on käsitelty tai he eivät olleet osallistuneet kaikille tunneille. Toisaalta opettaja on saattanut puhua asioista epäselvästi tai vaikeasti ymmärrettävästi, joten oppilaat eivät ole ehkä jaksaneet kuunnella (Lindalh & Laack 1996) tai asiat eivät ole tuntuneet kiinnostavilta nuoren omasta kehitysasteesta johtuen, eivätkä ole tästä syystä jääneet mieleen (Lindalh & Laack 1996; Kontula 1997, 14.)

Painottaako nykypäivän seksuaalikasvatus edelleenkin sukupuolitautien ja ei toivottujen raskauksien ehkäisyä? Opetuksen sisällöstä oppilaille muistui ensin mieleen juuri sukupuolitaudit ja ehkäisy. Jotkut oppilaat kokivat, että niillä pelotellaan. Opettajat käsittelivätkin ylivoimaisesti eniten sp-tauteja ja ehkäisyä ja eniten päällekkäisyyttä eri aineissa tulikin näissä aiheissa. Kontulan (1991a, 50-51) mukaan kouluissa seksuaaliopetus on sävyltään yleensä varoittelevaa ja omiaan lisäämään pelkoja synnyttäviä tulkintoja seksuaalisuudesta. Viimeisimmän tutkimuksen (Kontula 1997, 39) mukaan opetus on kuitenkin huomattavasti monipuolistunut perinteisestä (ehkäisy, sukupuolitauti ja murrosikä) opetussisällöstä.

Kaikissa kouluissa AIDS oli käsitelty sukupuolitautien yhteydessä. Useimmiten oli käsitelty tartunta, ehkäisy, oireet ja jossain määrin taudin eteneminen ja levinneisyys. Missään koulussa ei oltu kuitenkaan käsitelty esimerkiksi tartunnan saaneen sosiaalisia ongelmia tai tartunnan saaneen kohtaamista. Ketään oppilaista ei ollut tavannut HIV-positiivista henkilöä. Oppilaiden "kuviteltu" suhtautuminen tartunnan saaneeseen vaihteli. Jotkut ajattelivat, että se ei muuttaisi mitenkään heidän käyttäytymistään tavatessa ja olivat sitä mieltä, ettei tauti ihmistä muuta tai pahenna. Jotkut taas eivät pystyisi kättelemään tai edes olemaan samassa huoneessa tartunnan saaneen kanssa, vaikka tiesivät taudin tartuntatavat. Oppilaiden mielestä aihetta oli käsitelty liian vähän ja pintapuolisesti, nopeasti sukupuolitautien yhteydessä. He toivoivat lisää opetusta AIDS:sta.

Koulussa, jossa oppilaat olettivat suhtautuvansa positiivisesti tai neutraalisti tartunnan saaneeseen, oli tarjottu ehkä monipuolisinta opetusta myös suvaitsevaisuus mielessä. Heillä oli ollut bi- ja homoseksuaali luennoimassa ja oppilaat olivat esittäneet kysymyksiä ja osa oli jälkeen päin haastatellut heitä uskonnon esitelmää varten. Oppilaat olivat hyvin positiivisesti asennoituneita ja innostuneita vierailusta. Tämä on saattanut vaikuttaa myönteisesti oppilaiden asenteisiin kaikenlaisia "vähemmistöryhmiä", kuten myös HIV-positiivisia kohtaan.

10.4 Seksuaaliopetusmenetelmät ja -ryhmät

Oppilaiden mukaan yleensä opettajat luennoivat ja näyttävät videoita, jonka jälkeen he keskustelevat yhdessä aiheesta vaihtelevalla menestyksellä. Oppilaiden mielestä opettajien nykyiset opetusmenetelmät eivät riitä, vaan he haluaisivat pelkän kuuntelun sijaan enemmän aktiivista tekemistä, ryhmätöitä ja vierailijoita. Useat kokivat keskustelun hankalaksi suurista ryhmäkoista johtuen. Muutaman opettajan mielestä oppilaat tarvitsisivatkin uusia ärsykkeitä

ja elämyksellistä oppimista. Erään opettajan mukaan " ei ole mikään taito pitkästyttää ysiluokan oppilasta". Jos molemmilla osapuolilla on näin selvät mielipiteet, niin mikseivät opettajat muuta opetusmenetelmiään? Gingissin (1996) mukaan seksuaaliopetuksen muoto ja uudet opetusmenetelmät riippuvat pitkälti opettajan asenteista ja kiinnostuksesta. Hänen tutkimuksensa mukaan opettajat kokevat toiminnalliset oppilaskeskeiset työtavat, roolipelit ja kondominkäytön harjoittelun epämukaviksi ja hankaliksi. Ovatko opettajat niin rutinoituneita työtapoihinsa tai väsyneet työtaakan alle, etteivät he jaksa muuttaa opetusmenetelmiään enemmän oppilaskeskeisiksi?

Oppilaat haluaisivat opetusta sekaryhmissä, jolloin molempien sukupuolien mielipiteet ja näkökulmat tulisivat esiin. Opettajat taas mielummin opettaisivat erikseen tyttö- ja poikaryhmiä. Heidän mielestään tällöin syntyy keskustelua paremmin ja he kokevat opettamisen mielekkäämmäksi. Tutkimusten (Mellanby ym. 1996; Pötsönen & Välimaa 1995, 39) mukaan sekä tyttöjen että poikien mielestä olisi hyvä, jos osa opetusta tapahtuisi sekaryhmissä, jolloin nuoret oppisivat tuntemaan myös toisen sukupuolen ajatusmaailmaa, mielipiteitä ja tunteita. Tulevaisuudessa voisikin osan opetusta järjestää erikseen tyttö- ja poikaryhmissä ja esimerkiksi syventävää keskustelua sekaryhmissä.

10.5 Seksuaaliopetuksen tarjoajat

Oppilaat arvostivat opettajassa avoimuutta, asiaan paneutumista ja oppilaan ajatus- ja kokemusmaailman ymmärtämistä (ks. Lindahl & Laack 1996). He eivät pitäneet opettajien varoittelevasta tyylistä, eivätkä siitä, etteivät jotkut opettajat ajattele seksuaaliasioiden olevan ajankohtaisia vielä heille yhdeksäsluokkalaisille. Jotkut opettajat tosiaan mainitsivat tästä haastatteluissa. Tämä tapahtui juuri siinä koulussa, jossa opettajat ja oppilaat olivat jokseenkin yhtä mieltä seksuaalikasvatuksen painottumisesta yhdeksännelle luokalle. Oppilaat eivät kuitenkaan pidä opettajien asenteesta, että he ovat "pieniä ja kokemattomia".

Ainoastaan yhdessä koulussa oli käynyt vierailijoita seksuaalikasvatuksen merkeissä. Oppilaat kuitenkin toivoivat asiantuntijoita vierailemaan, myös HIV-positiivinen vierailija oli toivomuslistalla. He ajattelivat, että vierailijat toisivat mielenkiintoa opetukseen ja että he olisivat todella asiaan perehtyneitä. Joidenkin oppilaiden mielestä tuntemattoman kanssa on helpompi puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kuin opettajien. Myös muiden tutkimusten (Bagnall & Lockerbie 1996; Kontula 1997, 37; Mellanby ym. 1996) mukaan oppilaat arvostavat vierailijoita heidän asiantuntijuutensa ja tuntemattomuutensa vuoksi. He kokevat,

että tuntemattoman kanssa on helpompi keskustella kuin opettajien. Myös jotkut haastatellut opettajat ajattelivat, että uusi kasvo voisi olla virkistävä ja tällöin oppilaat jaksaisivat kiinnostua asiasta. Vierailevien asiantuntijoiden käyttö on kuitenkin vähäistä (Bagnall & Lockerbie 1996; Kontula 1997, 37; Mellanby ym. 1996) ja Gingissin (1994) mukaan opettajat kokevat HIV-positiivisen luennoitsijan käytön AIDS opetuksessa hankalaksi ja epämukavaksi.

Oppilaiden mielestä koulun tulisi olla ensisijainen seksuaalikasvatuksen lähde. Oppilaat eivät puhuneet paljon vanhempiensa kanssa, tytöt kuitenkin poikia enemmän (ks. Carter 1993; Kannas & Heinonen 1993, 122-124). Opettajien mukaan seksuaalikasvatuksen tulisi lähteä kodista, vaikka koululla olisikin olennaisen tärkeä rooli nuoren seksuaalikasvatuksessa.

10.6 Uuden opetussuunnitelman tuomat vaatimukset

Peruskoulun opetussuunnitelman (1994) mukaan terveyskasvatus ja sitä myötä myös seksuaalikasvatus on tarkoitus integroida muihin oppiaineisiin. Onko mahdollista, että tämä voi tapahtua tehokkaasti vai onko se ideaalista utopiaa? Saattaa olla, että opettajilla ei riitä voimavaroja jo muutenkin raskaan työtaakan ja vastuun alla selvitä terveyskasvattajan roolista oman aineen opettamisen lisäksi. Voi olla, etteivät opettajat tunne olevansa tarpeeksi päteviä tai eivät halua ottaa vastuuta. Integrointi lisää työtaakkaa ja vaatii jo suunnitteluvaiheessa suurta panosta opettajakunnalta.

Jos integrointi todella tapahtuisi hyvin, olisi se kaikkein tehokkain terveyskasvatuksen muoto. Tällöin se ei rajoittuisi vain tiettyyn aineeseen vaan koko kouluympäristöä koskevaksi asiaksi ja näin myös seksuaalikasvatuksen käsite laajenisi jokaista opettajaa ja oppilasta koskevaksi jokapäiväiseksi luonnolliseksi asiaksi. Myös näkökulma laajenisi ja rikastuisi, kun asiaa käsiteltäisiin usean eri "linssin" läpi. Kaikesta tästä huolimatta olisi kuitenkin tärkeää säilyttää pakollinen terveyskasvatus edes jossain muodossa ja laajuudessa omana aineenaan kouluissa. Myös oppilaat ehdottivat itsenäistä pakollista kurssia seksuaalikasvatuksesta, jossa opetus tapahtuisi sekaryhmissä. Se toimisi ikään kuin pohjana ja kasvualustana integroinnin "lonkeroille", jotka ulottuisivat aineesta toiseen ja joista taas voitaisiin palata kasvualustalle ja koota asiat selkeäksi, oppilaan persoonaa eheyttäväksi kokonaisuudeksi.

10.7 Jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tutkimusta tehdessäni koulut olivat vielä siirtymävaiheessa uuden koulukohtaisen opetussuunnitelman käyttöönotossa. Seuraavaksi olisikin mielenkiintoista selvittää, miten koulut ovat ottaneet integrointihaasteen vastaan ja ratkaisseet seksuaalikasvatuksen toteutumisen. Tämän tutkimuksen oppilaat olivat saaneet vielä vanhan opetussuunnitelman mukaisesti seksuaalikasvatusta ja myös heidän kokemuksensa olisi mielenkiintoista kartoittaa uudelleen.

LÄHTEET

Bagnall, G. & Lockerbie L. 1996. HIV and AIDS education for senior pupils in Scotland: a qualitative evaluation. Health Education Journal 55, 141-155.

Brilhart, J. K. & Galanes, G. J. 1995. Effective group discussion. (8th ed.) USA, Dubque: WCB.

Carter, S. M. & Carter, D. S. G. 1993. Gender differentiated receptivity to sexual education curricula by adolescents. Health Education Research. Theory & Practice 8, 233-243.

Dunne, M. P., Donald, M., Lucke, J., Nilsson, R., Ballard, R. & Raphael, B. 1994. Age-related increase in sexual behaviours and decrease in regular condom use among adolescent in Australia. International Journal of STDs & AIDS 5, 41-47.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Gingiss, P. & Basen-Enquist, K. 1994. HIV education practise and training needs of middle school and high school teachers. Journal of School Health 64, 290-295.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. Juva: WSOY.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1982. Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hukkila, K. 1992. Seksi ja Se Oikea. Tyttöjen ensimmäiset kokemukset ja käsitykset seksistä. Teoksessa: S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tampere: Tammer-Paino, 56-68.

Huopanen, H. 1992. Tytöstä nuoreksi naiseksi. Psykologinen näkökulma tytön sukupuoli-identiteetin kehitykseen. Teoksessa: S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tampere: Tammer-Paino, 37-46.

Kannas, L. & Heinonen, T. 1993. Seksuaalikasvatuksen arkea: vaikenevat kodit ja myöhästelevät koulut. Teoksessa: L. Kannas (toim.) Ihanan tukala seksuaalisuus. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1993:4. Helsinki: Painatuskeskus, 117-143.

Kontula, O. 1991. Sukupuolielämän aloittamisen yhteiskunnallisista ehdoista. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 14/1991. Helsinki: VAPK-kustannus.

Kontula, O. 1993. Sukupuolielämän aloittaminen. Teoksessa: O. Kontula & E. Haavio-Mannila (toim.) Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta. Juva: WSOY, 86-115.

Kontula, O. 1997. Yläasteen sukupuolikasvatus lukuvuonna 1995-1996. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1997:3. Helsinki: Edita.

Krueger, R. 1994. Focus group. A practical guide for applied research. (2nd edition) California: Sage.

Kärkkäinen, K. & Räty-Sarho, P. 1994. Terveyskasvatus osana yhteistoiminnallista oppimista. Teoksessa: H. Peltonen (toim.) Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa. Helsinki: Painatuskeskus, 87-95.

Käär, M-L. 1989. Pojan puberteetti. Suomen lääkärilehti 44: 2032-2036.

Lindahl, K. & Laack, S. 1996. Sweden looks anew at ways to reach and teach its young people about sexuality. Nordisk Sexology 14, 83-86.

Mellanby, A., Phelps, F., Cricton, N. & Tripp, J. 1996. School sex education, a process for evaluation: methodology and result. Health Education Research. Theory and Practice 11 (2), 205-214.

Morgan, L. D. 1988. Focus groups as qualitative research. University Paper Series on Qualitative Research Methods vol. 16. Newbury park, CA: Sage.

Nummelin, P. 1997. Seksuaalikasvatusmateriaalit. Millaista seksuaalisuutta nuorille? STAKES. Raportteja 206. Saarijärvi: Gummerus.

Nykänen, M. 1996. Näkemyksiä ala-asteen seksuaaliopetuksesta. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 4/1996.

Nykänen, M. & Honkanen, L. 1998. Leija. Toiminnallisia harjoituksia periskouluun. Terveys ry.

Nykänen, M. & Sironen, M. 1996. Hellitäänkö hedettä? Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 3/1996.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus.

Pulli, T. & Raukko, L. 1987. Lukiossa ja ammattikoulussa toteutetun sukupuolikasvatuksen vastaavuus oppilaiden sisäistämisvalmiuteen ja tiedon tarpeisiin. Liikuntapedagogiikan pro gradu - tutkielma. Liikuntakasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

Pylkkänen, K., Taipale, V. & Varilo, E. ym. 1981. Mitä se on ? Nuorten ja aikuisten sukupuolitietous. Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen julkaisusarja N:o 1/1981. Jyväskylä: Gummerus.

Pyörälä, E. 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa: J. Leskinen (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki: Ykköspaino, 11-23.

Pötsönen, R. 1995. Nuorten biologinen kypsyminen ja seksuaalinen kokeneisuus koulun terveyskasvatuksen haasteena. Teoksessa: L. Kannas (toim.) Koululaisten kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. Opetushallitus. Helsinki: Hakapaino, 15-30.

Pötsönen, R. 1993 Täydeksi naiseksi - aika mieheksi. Nuorten biologinen kypsyminen ja seksuaaliset kokemukset. Teoksessa: L. Kannas (toim.) Ihanan tukala seksuaalisuus. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1993:4. Helsinki: Painatuskeskus, 41-68.

Pötsönen, R. & Pennanen, P. 1998. Ryhmähaastattelu ja sen käyttömahdollisuudet terveystutkimuksessa. Teoksessa: R. Pötsönen & R. Välimaa (toim.) Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. (Painossa)

Pötsönen, R. & Välimaa, R. 1995. Seurustelua vai pelkkää asiaa. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 1/95.

Rimpelä, A. & Rimpelä, M. 1983. Biologinen kasvu ja kypsyminen. Teoksessa: M. Rimpelä (toim.) Nuorten terveystavat Suomessa. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveyskasvatus. Sarja tutkimukset 4/1983, 23-36.

Saari, S. 1998. Kenen on vastuu? Koulun seksuaalikasvatus lukuvuonna 1995-1996. Liikuntapedagogiikan pro gradu - tutkielma. Liikuntakasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

Sulkunen, P. 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa: K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 264-285.

Trippe, H. 1994. School sex education: can DHAs help to bridge the divide between theory and practice? Health Education Journal 53, 140-146.

Liite 1

KOULULAISTEN SEKSUAALI- JA AIDSOPETUS

Tutkimuksen tarkoituksena on kerätä tietoja koulun seksuaali- ja AIDS-opetuksesta oppilailta ja opettajilta. Tavoitteena on kerätä laadullisin menetelmin aineistoa neljältä koululta. Kustakin koulusta haastatellaan kaksi opettajaa, jotka vastaavat nuorten seksuaali- ja AIDS-opetuksesta ja yksi tyttö- ja poikaryhmä (ryhmähaastattelu). Haastatteluihin valitaan koulut siten, että ne edustavat sekä kaupunki että maaseutukulttuuria.

Tutkimuksen otos
Mukaan otettavat koulut:
-Joutsenon yläaste
-Puumalan yläaste
-Yläaste Raumalta
-Yläaste Helsingistä

Opettajien yksilöhaastattelu kestää 30-45 minuuttia. Toivomme, että opettajat ottaisivat mukaan mahdollisesti koulussa laaditun seksuaaliopetuksen suunnitelman.

Oppilaiden ryhmähaastattelut kestävät noin 45 minuuttia. Ryhmiin toivotaan tulevan 4-8 vapaaehtoista nuorta. Tytöt ja pojat haastatellaan erillään, sillä aikaisempien kokemusten perusteella sekaryhmän kontrollointi ja syntyneen aineiston analysointi on vaikeaa. Haastatteluun tuleville nuorille lähetetään ohessa oppilaille jaettava etukäteen haastattelua selvittävä ja motivoiva informaatio.

Kaikki haastattelut nauhoitetaan. Nauhoja ei kuuntele muut kuin tutkijat.

Mukana olevat yhteistyötasot
Jyväskylän yliopisto, terveystieteen laitos
-Tutkija Riikka Pötsönen (väitöskirjatyö)
-Liik.tiet.yo Susanna Saari (Liikuntapedagogiikan ja terveyskasvatuksen Pro gradutyöt)
Tuloksia voidaan yhdistää myös vuosian 1990 ja 1994 suoritettuihin kyselytutkimus aineistoihin (WHO-Koululaistutkimus) ja Osmo Kontulan keväällä 1996 tekemään koko maata kattavaan kyselytutkimukseen.

Yhteistyöterveisin

Riikka Pötsönen
THM, Tutkija
Terveystieteen laitos
Jyväskylän yliopisto
PL 35, 40351 Jyväskylä
Puh. 941-602198
fax: 041-602141
e-mail: potsonen@pallo.jyu.fi

Susanna Saari
Liik.tiet.yo
Cygnaeuksenkatu 4 A 27
40100 Jyväskylä

Puh. 941-618679
e-mail: pssaari@tukki.jyu.fi

Liite 2

Hei Sinä yhdeksäsluokkalainen!

Tarvitsemme Sinun apuasi! Olet paras asiantuntija juuri tässä asiassa. Haluaisimme nimittäin jutella sinun ja luokkatovereidesi kanssa koulun seksuaali- ja AIDS-opetuksesta. Sinun mielipiteesi on meille tärkeä. Murrosikäisenä olet varmasti joutunut kohtaamaan monenlaisia näihin asoihin liittyviä juttuja. Nyt haluaisimme kuulla mitä sinä näistä asioista ajattelet. Vastauksesi ovat luottamuksellisia. Haastattelut nauhoitetaan, mutta nauhoja kuuntelevat vain tutkijat tehdessään yhteenvetoja eri kouluilla suoritetuista haastatteluista.

Parhain yhteistyöterveisin

Tutkija
Riikka Pötsönen
Jyväskylän yliopisto
Terveystieteen laitos
PL 35, 40351 Jyväskylä
p: 941-602198

Liikuntatieteiden yo.
Susanna Saari

Cygnaeuksenkatu 4 A 27
40100 Jyväskylä
p: 941-618679

Liite 3

OPPILAIDEN TEEMAT

1. Veryttelynä taustatiedot
-kuka antaa opetusta: opettaja ryhmät, TH, ulkopuolinen asiantuntika
-seksuaalikasvatuksen ajoitus
-opetuksen ryhmät, tytöt ja pojat yhdessä vai erikseen
-oppilas ja opettajasuhteet, luokan ilmapiiri, opettaja asenteet seksuaaliopetusta kohtaan

2. Sisältöalueet

a) Seksuaalikasvatus
-kovat faktat: ehkäisy, raskaus, SP-taudit
-entä seurustelu, ihmissuhteet ja sosiaaliset taidot
-mistä nuoret haluaisivat saada enemmän tietoja ja mitkä ovat turhia asioita

b) mitä eroa on koulun seksuaali- ja AIDS-opetuksella

JOS ON EROA, NIIN KYSY

c) HIV/AIDS.opetuksen sisältöalueet
-mitä koulussa puhutaan AIDSista? Kovat faktat: tartunta, vaarallisuus
-onko koulussa keskusteltu tartunnan saaneista ja heidän ongelmistaan
-kokevatko nuoret aidsin ongelmananaan, vai eikö se ole heidän ongelma
-kuuluuko riski saada HIV-tartunta kaikille, vai vain joillekkin erityisryhmille tai joihinkin tilanteisin
-milloin nuoret kokevat, että he/muut nuoret tarvitsevat aidsin ennaltaehkäisyä (satunnaissuhteet, vakinainen seurustelu)
-tunnetko/oletko nähnyt/keskustellut aids.potilaiden kanssa
-minkälainen kuva nuorille on välittynyt aids-taidista

d) HIV/AIDS-tiedonlähteet
-kuka antaa neuvontaa(listaa
-kenen pitäisi antaa neuvontaa
-mistä aiheesta haluaisint kuulla lisää, mitä on jo tullut tarpeeksi

3) Opetuksen menetelmät ja materiaalit

a) Seksuaalikasvatuksen menetelmät ja materiaalit
-mitä menetelmiä on käytetty, mitä muita ehdottaisitte
-mitä materiaalia on täytetty, onko riittävästi, tarpeeksi monipuolista

b) Aids-opetuksen menetelmät ja materiaalit
-mitä menetelmiä on käytetty, mitä muita ehdottaisitte
-mitä materiaalia on täytetty, onko riittävästi, tarpeeksi monipuolista

Liite 4

Seksuaalikasvatuksen aihepiirien käsittely kouluittain ja aineittain

	koulu A					koulu B					koulu C					koulu D			
SISÄLTÖ / AINE	-	2	3	*		1	-	*	*		1	2	*	4		-	2	3	*
sukupuolielimet, rakenne/toiminta		x	x															x	
kuukautiset																			
siemensyöksy																		x	
murrosikä		x										x					ⓧ	x	
vastakkainen sukupuoli, erot		ⓧ	x									x					x		
ihmissuhteet, tunneasiat		x				x					ⓧ	◯							
seurustelu		ⓧ				ⓧ					◯	◯		x			ⓧ		
parisuhteen aloittaminen		x										x							
avo- ja avioliitto		x												x					
itsetyydytys																			
eka kerta		ⓧ										x					x		
ehkäisy		ⓧ	x			ⓧ					ⓧ	x					x		
kondomin hankkiminen		x																	
raskaus		◯															x	x	
synnytys		◯	x														x	x	
hedelmällisyys																	x	x	
abortti						x											ⓧ	x	
sp-taudit, aids			ⓧ			ⓧ					ⓧ	◯					x		
sukupuolihygienia											x								
seksuaalinen moninaisuus; bi- ja homoseksuaalisuus		ⓧ												x					
seksuaalisuuden eettiset kysymykset														x					
vastuu kysymykset																	x		
käynti ehkäisyneuvolassa													x					ⓧ	

Merkkien selitykset:

1 terveyskasvatus 8 lk
2 perhekasvatus 9 lk
3 biologia 9 lk
4 uskonto 9 lk

- ainetta ei opetettu haastatellussa koulussa
* aineen opettajaa ei haastateltu

x opettajat
◯ oppilaat